

Effekten af et interessedrevet fællesskab

En undersøgelse af 18-35-åriges deltagelse i en læsegruppe

Frederikke Hansen Levinsen
Speciale F23

Nordisk sprog & litteratur
Aarhus Universitet
Vejleder: Stefan Kjerkegaard

Abstract

This thesis examines reading communities for people aged 18-35 years. The examination lays its focus on a specific shared reading group situated in Aarhus C. Shared reading is a reading technique where the reading guide reads aloud prose and poetry with breaks for discussion about the text. The shared reading group has met once a week since autumn 2022 and started as a part of the project *En plads i litteraturen*. Throughout interviews with four participants from the shared reading group, I am examining how the community affects the participants' mental health, social life, and interest in literature. This community is based on an interest and therefore differs from the institutional community in schools and higher education. This has shown to have an effect on the participants in their relation to each other and in their understanding of their own identity. My assumption was that participation in a shared reading group with people the same age as yourself promotes reading enthusiasm and mental health. Another assumption was that Læseforeningen, and other cultural activities are subjected to show results and document their work for financial supporters, which can affect the focus of their work. The examination builds on ethnographic fieldwork in a shared reading group led by me and on an interview guide for structured interviews made by Kvale & Brinkmann. As a supplement for the interviews there are used video observations and a questionnaire made by psychologist Nicolai Ladegaard as a part of the project from which this shared reading group proceeded. The thesis draws on the post-critic's thinking about rediscovering the literature's social meaning and potential applications, the fieldwork is inspired by Hans Lind's fieldwork on writing schools in Denmark and parts of the analysis is inspired by Rita Felski's theory about that reading involves a logic of the four modes of textual engagement: *recognition, enchantment, knowledge, and shock*. The thesis draws on Louise Rosenblatt's theory about the literary conversation in the analysis and on Nico Carpentier and Nina Simon's ideas of participation in the understanding of Læseforeningen's work. The thesis discusses the interdisciplinary field between arts and health through Gitte Balling's theory about cultural communication, Caspar Hvenegaard Rasmussen, and Birgit Eriksson's theory about aesthetic communication. The discussion also draws on actors from the literary and cultural field. The thesis concludes that, the participants of the shared reading group have experienced mental improvement through their active participation. In the shared reading group pre-determined identities do not have any significance, the important thing is becoming part of a community with

other people with the same interest. The center of the group is the discussion about literature, the affective reactions, and the understanding of others perspective. Furthermore, the organization works with democratic participation where communication seeks to activate the users. Like other cultural activities the organization struggles with including everyone in the community despite good intentions. Participation is greatly motivated by economic and social politic, which is a part of a bigger discussion about cultural use and participation. Furthermore, Læseforeningen's work in the future depends on sponsoring from public and private actors for projects to be sustainable. It also requires engagement from volunteers. A way that Læseforeningen could work with culture as health initiative is strengthening collaboration between them and psychiatry and elementary schools.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING	4
1.1. <i>Problemformulering</i>	5
1.2. <i>Empirisk afsæt</i>	6
1.3. <i>Læseforeningen</i>	6
1.4. <i>Guidet fælleslæsning</i>	7
1.5. <i>Om projektet En plads i litteraturen</i>	8
2. METODISKE OVERVEJELSER	9
2.1. <i>Analysefokus</i>	9
2.2. <i>Indsamling af empiri</i>	10
2.3. <i>Forberedelse til interview og videoobservation</i>	11
2.4. <i>Tværfagligt samarbejde om effekten af læsegrupperne</i>	14
2.5. <i>Deltagelsesbegrebet forstået på flere måder</i>	15
2.6. <i>Faste pladser – en læsegruppesession i praksis</i>	17
3. ANALYSE	18
3.1. <i>Hvorfor vælge det fysiske fællesskab?</i>	19
3.1.1. <i>Det passive fællesskab</i>	22
3.2. <i>Læseerfaringer blandt deltagerne – er man fra et hjem, hvor læsning er blevet prioriteret?</i>	24
3.3. <i>Brugen af litteratur – Rita Felskis begrebsapparat i praksis</i>	26
3.4. <i>Læsning i et trygt rum med en helt særlig stemning</i>	29
3.4.1. <i>Vigtigheden af fortiden og fremtiden løsner sit greb</i>	29
3.4.2. <i>Læsegruppen har gjort mig mindre ensom med min interesse – læsegruppens mentale effekter</i>	32
3.5. <i>Den litterære samtale – transaktioner mellem deltagerne</i>	35
4. DET FÆLLES TREDJE – LITTERATUREN I LÆSEGRUPPEN	38
4.1. <i>Overvejelser i udvælgelsen af litteratur</i>	39
4.2. <i>Litteratur som underholdende</i>	43
4.3. <i>Resonans mellem læser og tekst</i>	45
5. KULTUR SOM SUNDHEDSFREMMENDE INITIATIV	47
5.1. <i>Paradokser i kulturformidlingsindsatsen og deltagelse</i>	49
5.2. <i>Fremtidsperspektiver for Læseforeningen</i>	54
6. KONKLUSION	56
REFERENCER	58
<i>Litteratur</i>	58
<i>Hjemmesider</i>	61

1. INDLEDNING

Statsminister Mette Frederiksen indledte år 2023 med at sige i sin nytårstale "Vores unge har brug for stærkere fællesskaber" (Frederiksen 2023). Samtidig vurderer Det Nationale forsknings- og analysecenter for velfærd, at en voksende andel af den danske befolkning har svært ved at indgå i fællesskaber (Benjaminsen 2022). Alligevel mødes en gruppe af unge mellem 18-35 år hver uge i Aarhus C og læser skønlitteratur sammen. Men hvad er det, der får unge til at mødes hver uge i halvanden time og snakke om litteratur sammen, når statistikkerne siger, at flere og flere af os har svært ved at indgå i fællesskaber? Er det for fællesskabets skyld eller er det for ens egen interesses skyld? Og hvad kan de læsende fællesskaber som de fællesskaber, der opstår på uddannelser, til fodbold eller på kollegiet, ikke kan? Der findes et hav af forskellige online litterære fællesskaber, fx under hashtagene #booktok og #bookstagram. Men hvad er det, der får de unge til at mødes fysisk? I dette speciale har jeg stillet deltagere fra en læsegruppe i alderen 18-35 år en række spørgsmål omkring deres deltagelse i et læsende fællesskab. Gennem interviews og observationer fra læsegruppens ugentlige møde har jeg undersøgt, hvorfor man deltager i denne slags fællesskab, og hvilken betydning det har for den enkelte deltager.

Flere undersøgelser viser, at ensomheden blandt unge har været stigende de sidste par år. En undersøgelse foretaget af Region Midtjylland i 2017 viste, at 12% af de 16-29-årige følte sig svært ensomme (Lasgaard 2019, 3). Denne periode i livet er præget af mange forandringer som fx skift fra ungdomsuddannelse til videregående uddannelse, sabbatår og perioden efter endt uddannelse, inden man kommer ud på arbejdsmarkedet (Lasgaard, 4). Samtidig viser Sundhedsstyrelsens seneste rapport *Danskernes sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2021*, at graden af ensomhed siden 2017 kun er steget. De seneste undersøgelser viser, at i perioden 2010-2021 er andelen, der ofte føler sig uønsket alene, steget med 3,5 procentpoint blandt personer med en lang videregående uddannelse, og i årene mellem 2017-2021 er andelen steget markant hos de 16-24-årige med 5,9 procentpoint blandt mænd og 6,4 procentpoint blandt kvinder (Sundhedsstyrelsen 2022, 11). Flere af deltagerne i læsegruppen befinder sig i disse institutionelle overgange i livet, som ifølge undersøgelsen er præget af ensomhed og lavt mental velvære. Specialet dykker ned i denne ensomhed og undersøger, hvordan et interessefællesskab kan afhjælpe ensomhed og mangel på interessedrevne venskaber.

Min inspiration til at skrive dette speciale stammer fra min tid som praktikant i Læseforeningen. Jeg blev uddannet læseguide i februar 2022. Det blev jeg i forbindelse med en deltidspraktik i et fag. Efterfølgende har jeg været i fuldtidspraktik i efteråret 2022 hos Læseforeningen, hvor jeg rekrutterede deltagere og opstartede læsegruppen for studerende og unge i Aarhus C, som en del af projektet *En plads i litteraturen*. Efter endt praktikperiode valgte jeg at fortsætte som frivillig læseguide i foreningen. Det var også her, jeg besluttede at dette speciale skulle undersøge effekten og begrundelsen for at starte i et læsende fællesskab. Jeg har selv haft stor fornøjelse af at udvælge relevant litteratur til gruppen, mødes, læse højt og dele erfaringer, men jeg har ikke tidligere snakket med deltagerne om, hvad det betyder for dem, og hvilken effekt det har i deres hverdag. Man kan på sin vis sige, at dette speciale har været længe undervejs, da mit samarbejde med Læseforeningen startede tilbage i januar 2022. Dengang vidste jeg ikke, at det skulle ende med denne målgruppe og emne, men det har hele tiden været min tanke, at specialet skulle munde ud i en undersøgelse af en af Læseforeningens projekter.

Derudover bygger specialet ovenpå tidligere forskning om brugen og effekten af litteratur og litterære læsende fællesskab. Her har Hans Linds forskning og afhandling om forfatteres litterære samtale og hans udlægning af det litterære feltarbejde i høj grad inspireret mig og hjulpet mig til at forstå min egen indsamlede empiri, også antropolog Charlotte Ettrup Christiansens forskning om læsegrupper for psykisk sårbare og tilblivelsen af det, som hun kalder det poetiske selv, har været til stor inspiration for dette speciales undersøgelse.

1.1. Problemformulering

Dette speciale undersøger unges deltagelse i et læsende fællesskab. Undersøgelsen beskæftiger sig med deltagere i alderen 18-35 år som siden efteråret 2022 har deltaget i en læsegruppe. Fokus er på, hvad der får de unge til at deltage, og hvad de får ud af denne deltagelse både mentalt og socialt gennem deres interesse for skønlitteratur. Specialet diskuterer brugen af kultur i sundhedsfremmende initiativer med udgangspunkt i litteraturen. Desuden diskuteres deltagelsesformer og kulturstrategier. Jeg kommer yderligere ind på Læseforeningen som en organisation eller et længerevarende projekt, og på hvordan fremtidens arbejde og samarbejder muligvis kan udspille sig. Min antagelse er, at deltagelse i et læsende fællesskab med andre i samme aldersgruppe og med samme interesse fremmer læselysten og helbredet blandt

deltagerne, men at Læseforeningen og lignende kulturelle aktiviteter er præget af effekt og dokumentation i deres kulturformidlingsindsats, som kan gå ud over det egentlige formål med læsegrupperne.

1.2. Empirisk afsæt

Specialet tager empirisk afsæt i et kvalitativt casestudie af læsegrupper for unge mellem 18-35 år udbudt af Læseforeningen. Læsegrupperne udspringer fra projektet *En plads i litteraturen*, som er et samarbejde mellem Læseforeningen, Tryk Fonden og Studenterrådgivningen. I efteråret 2022 var læsegruppen en del af projektet med en bevilling fra 2020-2022. Efterfølgende har læsegruppen eksisteret delvist uden for projektets ramme. Delvist, fordi bevillingen til projektet blev forlænget i marts 2023. Læsegruppen er derfor for 18-35-årige herunder studerende og psykisk sårbare i samme aldersgruppe.

1.3. Læseforeningen

Læseforeningen blev stiftet i år 2010 af direktør Mette Steenberg og er en søsterorganisation til The Reader Organisation (The Reader(A)). Organisationen har i mere end femten år implementeret læsegrupper med henblik på mental sundhedsfremme i blandt andet psykiatrien, kriminalforsorgen og uddannelse (Ladegaard & Steenberg 2017, 175). Kernen i organisationens arbejde er metoden *Shared reading* og filosofien om, at "litteraturen åbner et mulighedsrum for mennesker af enhver baggrund, hvor de kan etablere en ny form for kontakt til sig selv og andre, opnå indsigt og skabe forandring" (Ibid.). Læseforeningen arbejder ud fra samme filosofi og metoden *Guidet fælleslæsning*, og går man ind på foreningens hjemmeside, beskriver de sig selv som en "social frivillig forening, der arbejder i krydsfeltet mellem litteratur, mental sundhedsfremme og socialt udviklingsarbejde" (Læseforeningen(C)). Læsegrupperne findes i hele Danmark og ledes af frivillige læseguider, som er udannet i *Guidet fælleslæsning*. Læseguiderne står for facilitering og udvælgelse af litteraturen, mens Læseforeningen står for koordinering, implementering og kvalitetssikringen (Ladegaard & Steenberg 2017, 176). Formålet med udbredelsen af læsegrupper er, at "bringe litteraturen ud, hvor den gør gavn, og skabe stærke læsende fællesskaber for mennesker i alle livssituationer og på tværs af sociale lag" (Læseforeningen(C)). Dette sker gennem de fire indsatsområder; ensomhed, medborgerskab, læring og mental sundhed og gennem forskellige samarbejdspartnere som kommuner,

uddannelsesinstitutioner og private fonde. Eksempler på de private og civile aktører, som Læseforeningen samarbejder med, er Velux Fonden, Tryg Fonden, Aarhus Kommune, Ældre Sagen Augustinus Fonden og mange flere (Læseforeningen(E)). Derudover samarbejder de med både Syddansk Universitet og Aarhus Universitet om udviklingen og forskningen af effekterne af læsegrupperne. Et af disse samarbejder er med Ph.d. og forsker Nicolai Lund Ladegaard fra institut for Klinisk Medicin – Afdeling for Depression og Angst om projektet *En plads i litteraturen* (pure.au.dk). I dette speciale har jeg fået lov til at analysere Nicolai Ladegaards kvantitative spørgeskema, og dermed bygger jeg videre på foreningens samarbejde. Læseforeningen drives af 12 fastansatte medarbejdere, som er fordelt i Aarhus, Odense og København. Derudover består organisationen af mere end 150 frivillige med over 100 læsegrupper fordelt i hele landet (Læseforeningen(C)).

1.4. Guidet fælleslæsning

Som jeg nævnte indledningsvis, stammer *Guidet fælleslæsning* fra det engelske *Shared reading* og metoden anvendes i alle Læseforeningens læsegrupper. I praksis foregår *Guidet fælleslæsning* ved, at en uddannet læseguide læser højt af en kortere prosatekst og et digt for deltagere i læsegrupperne. Der er altså tale om en prima vista læsning, hvor fokus er på den umiddelbare læsning samt umiddelbare reaktioner (Lind 2020). Undervejs i læsningen holder læseguiden pause og stiller åbne spørgsmål. Læseguiden stiller spørgsmål på tre niveauer *Det konkrete niveau*, *reaktionsniveauet* og *refleksionsniveauet* (Læseforeningen 2022, 36). Det er den personlige erfaringsbaserede oplevelse af det læste, der er i fokus og ikke en litterær analyse. Spørgsmålene har fokus på stemninger, atmosfære, følelser og associationer. Gennem spørgsmålene etableres en resonans mellem læserne og teksten, som fordrer den erfaringsbaserede samtale (Steenberg 2013, 837-838). Som deltager bestemmer du selv, hvor meget du har lyst til at dele. Læsegruppen handler som udgangspunkt ikke om at lære hinanden at kende og fortælle sin livshistorie, men om at mødes til en samtale med udgangspunkt i dagens tekster. Læsegrupperne er for alle uanset alder, etnicitet, sted i livet og dermed også for både deltagere der ikke har forudsætninger for at læse, og deltagere der dagligt læser (Læseforeningen(D)). I antologien *Shared reading i Skandinavien* (2022) beskrives metoden således:

både en lesepraksis på linje med andre måter å lese romaner, noveller eller poesi på, og en særlig måte å samles sosialt rundt litteraturen. Men som forskning viser er det også en praksis som kan bøde på ensomhet, styrke selvfølelse, bedre kognisjon, stimulere til psykisk vekst, og bidra til felleskap og medborgerskap

(Skjedringstad 2022, 13).

Som citatet ovenfor udtrykker, er læsemetoden både en måde at læse litteratur på og fungerer samtidig som forskning inden for brugen af litteratur og læsemetoder, hvilket lægger sig i forlængelse af postkritikkens syn på litteratur samt litteraturforskeres forskning i brugen af litteratur, som jeg vil komme ind på senere i opgaven. Ifølge Mette Steenberg trækker *Guidet fælleslæsning* på et følelsesmæssigt aspekt og et kognitivt aspekt (Michelsen 2021, 32). Hvor det første handler om at gennemleve "selvmodificerende" følelser, og det andet er den "online-mentaliseringsproces", der opnås i feedbacken på egen læsning. "Læsegrupperne bliver derved en form for realitetstjek, der udforsker, hvorvidt egne læsninger adskiller sig fra eller ligner andres læsninger, og samtidig hermed opøves vigtige metakognitive og sociale kompetencer (Ibid.). Senere i opgaven inddrages deltagerens udsagn om læsegruppen, her vil de to aspekter også komme til udtryk gennem udtalelserne, samt hvordan resonansen mellem læseren og teksten har betydning for samtalen og i deltagerens liv uden for læsegruppen. Inden analysen af de fire interviews vil jeg kort redegøre for projektet *En plads i litteraturen*, som læsegruppen udspringer fra.

1.5. Om projektet *En plads i litteraturen*

I samarbejde med Studenterrådgivningen arbejdede Læseforeningen i perioden år 2020-2022 på at dokumentere trivsel-effekterne af læsegrupper for studerende gennem projektet *En plads i litteraturen* (Læseforeningen(A)). Projektets hypotese lød: "at litterære læsegrupper styrker de studerendes trivsel netop ved at tilbyde et rum, hvor der er plads til fordybelse og til at dele sårbarheder" (Læseforeningen(B)). Min rolle i projektet startede i foråret 2022, da projektet var præget af en periode med nedlukning af samfundet, og efterfølgende var det svært at rekruttere deltagere til læsegrupperne for studerende i Aarhus, Odense og København. I efteråret 2022 lykkedes det mig at rekruttere otte deltagere gennem sociale medier og litterære events som pop up læsninger rundt i Aarhus. Min læsegruppe startede i september 2022 og løb i første omgang til

december 2022. Kort efter tilmelding til læsegruppen, fik deltagerne tilsendt et spørgeskema om deres beskæftigelse, mentale helbred herunder oplevelsen af tristhed i hverdagen, stress og manglende motivation etc. samme spørgeskema fik de udleveret igen efter 12 uger. Hvis projektets hypotese er korrekt, skulle spørgeskemaerne gerne vise en forskel i svarerne, således at de studerendes oplevelse af mental trivsel blev øget efter deltagelse i læsegruppen.

Udover min egen læsegruppe blev der i efteråret oprettet læsegrupper i København, Roskilde, Odense og VIA University College også i Aarhus. Oprindeligt sluttede projektet ved udgangen af 2022, men som en del af mit speciale valgte jeg at fortsætte læsegruppen og udvide den til 18-35-årige. Samtidig forlængede TrygFonden deres bevilling til projektet; for at Læseforeningen (fortsat) kan undersøge sammenhængen mellem mistrivsel og frafald på de videregående uddannelser, som delvist skyldes den herskende præstationskultur. Projektet lægger sig i forlængelse af de seneste års undersøgelser om unges trivsel i folkeskolerne, gymnasier og på de videregående uddannelser. Her viser en rapport fra Uddannelses – og Forskningsministeriet fra 2019, med besvarelser fra mere end 100.000 studerende, at hver femte studerende altid eller ofte har stærke stresssymptomer i dagligdagen, og hver tredje studerende oplever stress i forbindelse med eksamen. Samtidig viser rapporten, at cirka hver tiende studerende har følt sig ensom på studiet (Uddannelses – og Forskningsministeriet 2019, 152). For at gribe de studerende i opløbet, og på den måde komme frafaldet til livs, har Læseforeningen indgået et samarbejde med Studenterrådgivningen, som betyder, at studerende, som oplever stress og ensomhed, og som i forlængelse af det, henvender sig til Studenterrådgivningen opfordres til at melde sig ind i en læsegruppe. Som nævnt, måles effekten gennem spørgeskemaer udarbejdet af Nicolai Ladegaard, som har ladet mig få indsigt i besvarelserne. Jeg ønsker her at supplere den kvantitative data med kvalitative data i form af interviews med fire deltagere, og derigennem undersøge deltagernes udsagn om ensomhed, stress og mistrivsel nærmere.

2. METODISKE OVERVEJELSER

2.1. Analysefokus

I min undersøgelse af det læsende fællesskab for 18-35-årige er mit fokus på deltagerne i læsegruppen. Analysen vil fokusere på deltagernes oplevelser med læsegruppen samt effekterne

af denne. Jeg har valgt at fokusere på målgruppen 18-35-årige, da denne ofte består af studerende, nyuddannede eller unge i overgangen mellem ungdomsuddannelse og videregående uddannelse. Dermed udvider jeg målgruppen fra projektet *En plads i litteraturen*. Projektet fokuserer udelukkende på studerende, mens jeg i specialet udvider til målgruppen 18-35 år.

2.2. Indsamling af empiri

Som empiri til min analyse har jeg valgt at foretage semistrukturerede kvalitative interviews med nogle af deltagerne i læsegruppen. Her benytter jeg en interviewguide, hvor jeg har en række forskellige spørgsmål om deltagernes læsebaggrund, motivation for deltagelse og forhold til litteratur, som jeg ønsker besvarede gennem samtalen, men hvor der også er plads til uddybninger (Kvale & Brinkmann 2015, 154). Jeg benytter en interviewguide, så jeg gennem interviewene hele tiden har spørgsmålene at vende tilbage til. Deltagerne vil fremstå anonymt i analysen og vil kun blive nævnt ved alder og køn. Interviewene er ansigt til ansigt interview, hvor jeg, som nævnt har udarbejdet spørgsmål til samtalen, og interviewet er centreret om den enkelte informants perspektiv på spørgsmålene (Ingemann 2022, 153). Ét af interviewene adskiller sig fra de andre. Det skyldes, at en af deltagerne fik tilsendt spørgsmålene på mail, da denne var rejst til udlandet. Interviewet er derfor struktureret, og der har ikke været mulighed for en uddybende samtale om den pågældendes svar. Samlet set består de fire informanter af tre mænd i alderen 20, 28, 30 år og en kvinde i alderen 23 år. De fire deltagere repræsenterer diversiteten i læsegruppen ved at være forskellige steder i livet og have forskellige forudsætninger for deltagelse. Udover mine egne interviews med deltagere i læsegruppen har jeg analyseret Nicolai Ladegaards data fra projektet *En plads i litteraturen*. Her har deltagere af forskellige læsegrupper for studerende fordelt i Aarhus, Odense og København udfyldt et spørgeskema inden opstart af læsegruppe og efter 12 uger. Den kvantitative undersøgelse vil i specialet understøtte analysen af interviewene med deltagerne i min egen læsegruppe. Spørgeskemaerne er udarbejdet i programmet RedCap, og efterfølgende har jeg analyseret dem i statistikprogrammet JASP for at få et klarere overblik over, hvor stor en procentdel, som har svaret på de pågældende valgmuligheder fra læsegrupperne fordelt i de tre byer.

Jeg har vurderet, at i forhold til de fire interviews er det mest hensigtsmæssigt at mødes fysisk. Dette vurderer jeg, da jeg allerede har en relation til deltagerne. Derudover har jeg her mulighed for at spørge uddybende ind til spørgsmålene, hvilket ikke gør sig gældende i det ene

interview over mailkorrespondance. Spørgsmålene er udarbejdede på forhånd, så jeg har et udgangspunkt for samtalen. Den ene af deltagerne ønsker at læse spørgsmålene et par dage, før vi mødes, hvilket jeg imødekommer, selvom jeg helst ser, at de ikke forbereder spørgsmålene, men at det er deres umiddelbare tanker om læsegruppen og effekten heraf, som kommer til udtryk i svarene. Hvert interview har en varighed af ca. 45-60 minutter. Vi mødes på Godsbanen. Det er også på Godsbanen, at jeg hver uge mødes med læsegruppen. Under læsegruppesessionerne indsamler jeg videooptagelser. Jeg optager i alt tre sessioner, hvoraf jeg udvælger relevant materiale efterfølgende.

Til transskribering af det indsamlede materiale benytter jeg programmet *Good Tape* udviklet af netmediet *Zetland* (Good tape). Programmet transskriberer ikke 100% korrekt, og jeg retter derfor selv til og gennemlytter filen, så de vedlagte bilag stemmer overens med, hvad jeg spørger informanterne om samt deres svar. Transskriberingen af de tre interviews giver sammenlagt 29 sider (Bilag A). Da lydfilerne også indeholder afstikkere fra spørgsmålene, hvor informanterne har fortalt andet, end det der er relevant for undersøgelsen, har jeg ikke medtaget dette i bilagene.

2.3. Forberedelse til interview og videoobservation

I min forberedelse af interviewspørgsmål og afholdelse af interview benytter jeg Steinar Kvale og Svend Brinkmanns interviewguide bestående af syv faser (Kvale & Brinkmann 2015, 154). De syv faser af en interviewundersøgelse er: *tematisering, design, interview, transskription, analyse, verifikation og rapportering* (Ibid.). Inden interviewene forbereder jeg *tematisering* og *design*. De fem andre faser er selve interviewet og det efterfølgende arbejde med materialet.

I arbejdet med de indledende faser benytter jeg et eksempel fra Kvale for min egen undersøgelse (Kvale & Brinkmann 2015, 163). *Tematiseringen* for disse interviews lyder: Formulering af hypoteser om unges deltagelse i læsende fællesskaber og effekten af disse. *Design*: Planlægning af interview med fire deltagere fra læsegruppen. Hvert interview varer 45-60 minutter og bliver optaget på lydfil. I forberedelsen af videoobservation medbringer jeg til første møde efter juleferien med læsegruppen et dokument, som deltagerne underskriver. Her giver de lov til, at jeg må optage læsegruppen og benytte relevant materiale i dette speciale, og de informeres om, at de anonymiseres i specialet med bogstav og alder. Dokumentet tillader også, at de til hver en tid kan trække deres samtykke tilbage. Jeg benytter min telefon til optagelserne i

læsegruppen. Denne er diskret placeret, så den ikke stjæler opmærksomhed og påvirker deltagerne. Deltagerne er bekendte med, hvornår den optager, og hvornår den ikke gør. I de første minutter kan det mærkes, at vi optager, men vi glemmer det alle hurtigt og derefter går snakken som normalt. Jeg bruger primært videoerne til efterfølgende at skrive feltnoter og notere relevante udtalelser og observationer fra dagens læsesession.

De fire informanter (N, M, C, I) er udvalgt ud fra proceduren *sampling*. Ordet henviser til den proces, hvor en gruppe udvælges ud fra den samlede enhed, som ønskes undersøgt (metodeguiden(A)). Der findes forskellige samplingstrategier, hvor nogle er designet til at udvælge repræsentative deltagere ud fra tilfældig udvælgelse, mens andre ikke er tilfældige, da tilfældig udvælgelse ikke altid er mulig. I mit tilfælde er der tale om to slags *sampling*. Delvist er der tale om *Convenience sample*, hvor deltagerne primært er udvalgt ud fra tilgængeligheden (metodeguiden(B)). Deltagerne er fra en læsegruppe, hvor jeg selv er læseguide. Det er tilgængeligheden, som spiller ind, men der er også tale om *purpose sampling*, hvor de fire informanter er valgt ud fra relevans (metodeguiden(C)). Fordi det er en mindre gruppe, som jeg undersøger, har jeg udvalgt fire, der repræsenterer forskellige aldre, etnicitet og sted i livet. Jeg vælger at nævne dem med bogstaver for at skabe overblik, da deltagerne er anonyme i analysen. C er 20 år og holder sabbatår efter endt gymnasial uddannelse. I er 23 år og studerende. N er 28 år og jobsøgende efter fem år på universitetet. M er 30 år også jobsøgende. For at repræsentere målgruppen 18-35-årige bedst muligt, har jeg valgt den yngste samt den ældste deltager i læsegruppen, mens de to resterende deltagere er derimellem. M har ikke dansk som modersmål, hvilket også kommer til udtryk i citaterne. Læsegruppen består primært af mænd, men kvinden repræsenterer et andet køn samt en studerende. Jeg mødes med deltagerne individuelt over en kop kaffe på Godsbanen. Efter lidt snak går vi i gang. Hele sessionen optager jeg på min iPhone, så jeg efterfølgende har mulighed for at transskribere samtalen. Samtalerne varer ikke længere end 60 minutter. Deltagerne bliver spurgt, om de samme spørgsmål ud fra min interviewguide, i nogle tilfælde vil der være flere spørgsmål, da jeg spørger hver deltager uddybende ind til de forskellige svar. I samtalen med deltagerne er det en fordel, at vi kender hinanden på forhånd. Deltagerne virker trygge og er meget ærlige i deres svar, samtidig med at det er nemt for mig at spørge ind til dem, da jeg har en foregående fornemmelse af, hvad jeg godt kan spørge ind til. Efter hvert interview transskriberer jeg. Transskriberingen er udført således, at den er letlæselig. Jeg har

skrevet samtalen ind uden tænkepauser og grin etc. Derudover er hvert spørgsmål og hvert svar markeret med sætningsnummer, så det er nemt at finde frem til de pågældende citater, som jeg benytter i analysen.

I min indsamling af empiri er jeg inspireret af Hans Linds forskning inden for litterært feltarbejde og benytter delvist den model, som han præsenterer i kapitlet "Litterært feltarbejde: en brugsanvisning" i sin afhandling (Lind 2022). Heri argumenterer han for, at det litterære feltarbejde er en metodisk konsekvens af postkritikken. Lind argumenterer desuden for, at den post-ideologikritiske læsning ikke er nær så udbredt i Danmark, som den fx er på amerikanske universiteter. I Danmark handler strømmingen i højere grad om at genopdage litteraturens sociale betydning og anvendelsesmuligheder. Her refererer han til Anne Marie Mai, og forskningsprojektet fra SDU "Uses of Literature". Forskningsleder for projektet er Rita Felski, som også står bag bogen af samme navn fra 2008. Jeg vil senere i specialet benytte Rita Felskis forskning i analysen af de fire interviews for at forstå deltagernes udbytte og bevæggrunde til at deltage i læsegruppen og deres fritidslæsning. I Linds brugsanvisning peger han på, at i analysen af litteraturbrug må man som forsker flytte sig fra skrivebordet ud til der, hvor litteraturen er i brug. Derfor har jeg også i empiriindsamlingen til dette speciale benyttet mig af den etnografiske metode for at forstå de sociale praksisser gennem deltagelse og observation (Baarts 2010,154). Lind beskriver i sin afhandling, det som jeg selv erfarede gennem min tilstedeværelse i læsegruppen, og som jeg senere vil vise i analysen "ved at være til stede på forfatterskolerne erfarede jeg, at litteratur her bliver brugt til så meget mere end dét [lære at skrive]: Til at danne relationer, indgå i fællesskaber, skabe og fremføre identiteter, udtrykke smag, få idéer, starte en samtale" (Lind 2022, 30). Den samme erfaring har jeg gjort mig gennem samtalerne med læsegruppens deltagere og ved at facilitere læsegruppen. Denne erfaring beskriver antropolog Charlotte Ettrup Christiansen også, hvor hun gennem sin forskning af læsegrupper for psykisk sårbare har vist, at litteraturen besidder en særlig egenskab til at samle et forventningsfrit fællesskab og skabe et poetisk frirum (Ettrup 2021, 303).

For at gøre postkritikkens brugsbegreb anvendeligt i den etnografiske metode, foreslår Lind begrebet *brugsmønster* og definerer det litterære feltarbejde som *studiet af litterære brugsmønstre* (Lind 2022, 32). Dette studie anvender etnografiske metoder i samspil med litteraturvidenskabelige. Formålet er at beskrive og analysere mønstrene for, hvordan litteratur

bruges i forskellige miljøer og af forskellige brugere af litteraturen (Ibid.). Denne måde at anskue feltarbejdet på har inspireret min empiriske tilgang i specialet. Lind opstiller en liste af kendetegn for en etnografisk forskningspraksis med et litterært brugsorienteret fokus, som jeg delvist opfylder:

- 1) En overvejende del af forskningsprocessen finder sted i "feltet", i en social kontekst, hvor litteratur bliver brugt og spiller en betydningsbærende rolle.
- 2) Datamaterialet er alsidigt (..) vil som minimum involvere deltagerobservationer og/eller interviews samt litterære artefakter eller tekster.
- 3) Dataindsamlingen er eksplorativ (...)
- 4) Studiet er i mindre skala og fokuserer på få, udvalgte cases, der danner grobund for sammenligninger, hvor fællestræk og forskelle i mønstrene for litteraturbrug træder frem.
- 5) Analysen fokuserer på de litterære brugsmønstre i datamaterialet og inddrager eventuelt andre litteraturteoretiske begreber

(Lind 2022, 38).

I dette speciale finder en del af processen sted i feltet, hvor jeg har observeret og interviewet deltagere. Datamaterialet er alsidigt og består primært af interviews men også spørgeskemaer og videoobservationer. Derudover er fokuset på brugen af litteratur og mønstre i læsegruppen, ligesom studiet er i mindre skala og fokuserer på én case, nemlig min egen læsegruppe og ikke flere forskellige læsegrupper. Jeg har valgt at foretage de kvalitative interviews, fordi jeg mener, at jeg på den måde vil få størst indsigt i deltagerens oplevelser i læsegruppen og udbyttet for dem. Observationer af læsegruppesessionerne er ikke nok i sig selv, da disse ikke uddybende kan sige noget om deltagerens bevæggrunde og oplevelser, men primært virker supplerende i forhold til deres udsagn. Det samme gør sig gældende med spørgeskemaerne, der benyttes supplerende og til at uddybe de fire informanternes fortællinger. Spørgeskemaerne er en del af et større forskningsprojekt, men jeg vil her benytte udvalgte resultater, som er relevante for min egen undersøgelse.

2.4. Tværfagligt samarbejde om effekten af læsegrupperne

Som nævnt har jeg fået adgang til Nicolai Ladegaards spørgeskemaer, som blev sendt ud til deltagerne i læsegrupperne under projektet *En plads i litteraturen* i foråret og efteråret 2022.

Ladegaard har tidligere samarbejdet med Læseforeningen om de sundhedsfordele og helbredende effekter læsegrupperne har. Blandt andet i bogen *Kultur og sundhed* fra 2017 hvori Ladegaard og Mette Steenberg har skrevet om Guidet fælleslæsning som litterær-æstetisk sundhedsfremme (Ladegaard & Steenberg 2017, 175). Studiet bag spørgeskemaet bygger på en "baggrund af erfaringer fra tidligere kvalitative studier at måle effekten af deltagelse i læsegruppe på en række trivselsparametre (Ladegaard u.å, 10). Det langsigtede mål for projektet er "at kunne tilbyde en frivilligbaseret trivsels – og studiefastholdelses intervention, der kan implementeres bredt på en række uddannelsesinstitutioner fra ungdomsuddannelserne til de videregående uddannelser" (Ibid.). Undervejs i specialets tilblivelse vælger TrygFonden at forlænge fondsmidlerne til projektet. Det betyder, at deltagere i min egen læsegruppe, som falder indenfor målgruppen 18-35 år, og som samtidig er studerende, bliver en del af projektets videre forskning. Det får dog ikke betydning for min egen undersøgelse. Projektet lægger sig i forlængelse af de seneste års undersøgelser fra blandt andet Sundhedsstyrelsen og Regionerne. I den seneste Nationale Sundhedsprofil konkluderes, at hver tredje kvinde i alderen 16-24 år og hver femte mand i samme aldersgruppe vurderer deres mentale helbred til at være lavt (Sundhedsstyrelsen 2022, 30). Undersøgelsen viser desuden, at i aldersgruppen 16-24 år, oplever 14.4% af mændene og 16.7% af kvinderne, at de ofte er alene, selvom de helst ville være sammen med andre (Sundhedsstyrelsen, 11). Spørgeskemaet blev sendt ud ved læsegruppernes begyndelse og igen 12 uger inde i forløbet. Det er altså de samme spørgsmål, som deltagerne skulle besvare. Jeg benytter ikke alle spørgsmål i specialet, men inddrager de mest relevante resultater for analysen.

2.5. Deltagelsesbegrebet forstået på flere måder

I bogen *Deltagelse som kunst – og kulturformidling* bringer Anne Scott Sørensen og Hjørdis Brandrup Kortbek udlægninger om deltagelse og den demokratiske værdi af deltagelse (Scott 2018, 118). De beskriver i bogen, hvordan demokrati ikke er absolut men et dynamisk mål, hvor de forskellige deltagelsesmodi skal gentænkes. De mener, at der stadig mangler undersøgelser, der giver et indtryk af, hvad den brede befolkning ønsker af den offentlige kultur, hvad de forbinder med aktiv deltagelse og hvad det er, den gennemsnitlige befolkning foretager sig i dagligdagen, og hvordan dette kan forbindes med engagement i kultur – og samfundslivet (Scott, 120). Scott og Brandrup foreslår en gentænkning af de forskellige modi som fx *adgang*, *agens*, *samarbejde* og

ejerskab (Ibid.). Deltagelse bliver derfor noget der udgår nedefra og udefra gennem de forskellige modi, som giver borgerne større indflydelse. Samtidig er deltagelse noget, der stiller spørgsmål, udfordrer og insisterer på, at kunst, kultur og institutioner er en fælles ressource (Scott, 120). Scott og Brandrup introducerer de to teoretikere Nina Simon og Nico Carpentier, som udlægger to forskellige deltagelsesformer (67). Jeg vil i dette afsnit benytte de to udlægninger af deltagelse for at forstå deltagelsen læsegrupper.

Den amerikanske museolog Nina Simon bruger museet som udgangspunkt for sin teori med begrebet *The Participatory Museum*. Nina Simon arbejder med deltagelse som noget socialt og introducerer modeller for, hvordan kulturinstitutioner kan benytte deltagelse, og hvordan deltagelsen baserer sig på, at: *bidrage, samarbejde, samskabe og værtskab*¹ (Simon 2010, 186-187). Ifølge Simon består *værtskab* af, at de kulturelle institutioner overdrager dele af institutionens rum til brugere eller lokale grupper, hvilket betyder minimal institutionel indblanding. I faciliteringen af læsegruppen for de unge i Aarhus overdrager Læseforeningen kontoret på Godsbanen til mig, læseguiden, og deltagerne. Her er ikke megen indblanding fra Læseforeningens side, medmindre man som læseguide selv henvender sig med spørgsmål eller udfordringer. Det er denne deltagelsesform, som primært gør sig gældende i læsegruppen, men, med udgangspunkt i deltagerne og ikke læseguiden, er der også tale om *samskabelse* og i højere grad *bidrag*, hvor deltagerne kun til en vis grad leverer idéer og handlinger til en styret proces. Jeg vil dog argumentere for, at *samskabelse* også gør sig gældende, da det er samtalen mellem deltagerne og læseguiden, som skaber hele udgangspunktet for læsegruppen. Simon definerer *samskabelse* som deltagelse, hvor deltageren er med til at definere mål og indhold ud fra lokalsamfundets interesser (Ibid.). Da læsegruppen har kørt i længere tid med de samme deltagere, er der sket et skifte i formen for deltagelse, hvor deltagerne i højere grad er med til at præge litteraturvalget. Dermed bliver deltagelsen i højere grad baseret på samskabelse.

Nico Carpentier insisterer på, at deltagelse er et demokratisk og politisk begreb, hvor det handler om at flytte magten (Carpentier 2011,31). For Carpentier handler deltagelse om en omfordeling af magten gennem beslutningsprocesser. Disse processer er præget af lighed mellem ellers ulige partnere (Carpentier, 25). Som jeg tidligere har nævnt, er det et af Læseforeningens

¹ Jeg benytter de danske termer i brugen af begreberne oversat fra engelsk: *contribution, collaboration, co-creation, hosted*.

formål, at "skabe stærke læsende fællesskab for mennesker i alle livssituationer og på tværs af sociale lag" (Læseforeningen(C)). I denne kontekst handler det om at flytte litteraturen væk fra det elitære og akademiske og omfordele magten, så litteraturen bredes ud til alle sociale lag i samfundet. En proces som er præget af lighed mellem litteraturen og deltagerne i læsegrupperne, som der for nogle af deltagerne normalt er en ulighed imellem. Ved at sammenligne Carpentiers forståelse af omfordelingen af magten med Læseforeningens formål, handler denne fordeling i høj grad om deltagerne, som ikke er vokset op i et hjem præget af litteratur og læsning. Simon og Carpentier kan bruges til at forstå Læseforeningens deltagelsesdesign og deltagerne af læsegruppernes involvering og værdien bag deltagelsesformen. Jeg vil i specialets afsluttende diskussion inddrage teoretikernes forståelse af deltagelsesbegrebet.

2.6. Faste pladser – en læsegruppesession i praksis

Jeg vil her kort beskrive, hvordan en læsegruppesession udspiller sig. Afsnittet skal ses som en forlængelse af redegørelsen af metoden "Guidet fælleslæsning" samt en udfoldelse af afsnittet om indsamling af empiri. Som jeg har nævnt, består min empiri blandt andet af videoobservationer fra læsegruppesessioner. Videoerne har jeg brugt til efterfølgende at skrive feltnoter, udpege vigtige snakke eller andre relevante observationer for analysen. En gennemgang af videoerne viser, at deltagerne vælger de samme pladser hver gang, vælger samme drikkevarer og så småt begynder at få forskellige roller i læsegruppen efterhånden, som de lærer hinanden bedre at kende. Lars Handesten har ligeledes observeret læsende fællesskaber i form af to læsekredse, han skriver således: "Uofficielt har deltagerne deres faste pladser omkring bordene, som står i rundkreds" (Handesten 2018, 206). Denne læsekreds' deltagerne har ligesom læsegruppens også indtaget faste pladser, og den styres også efter bestemte mønstre og handlinger.

Teoretiker Etienne Wenger beskriver deltagelse i bogen *Praksisfællesskaber* (2004). Her karakteriserer han deltagelse som muligheden for gensidig gentagelse. Deltagelse er "både personlig og social. Det er en kompleks proces, der kombinerer handling, samtale, tænkning følelse og tilhørsforhold. Deltagelse omfatter hele vores person, herunder vores krop, bevidsthed, følelser og sociale relationer" (Wenger 2004, 70). Denne gensidige gentagelse præger læsegruppen, hvor alle har fundet deres plads i gruppen, også jeg selv som læseguide. Hvad jeg ikke har på video, men blot observeret som læseguide er, at det er de samme to, som hver gang

kommer før de andre. Den ene sætter sig altid ned og læser i en medbragt bog, mens den anden hjælper mig med at gøre te, kaffe og kage klar. Derefter kommer de andre deltagere dryssende, og der er altid gang i snakken, inden vi klokken 16.00 starter læsningen. Læsningen foregår *prima vista*, og starter altid med en prosatekst i form af en novelle eller et romanuddrag. Undervejs i højtlesningen holder jeg pause og stiller spørgsmål som "*Hvilke billeder danner I jer?*", "*Hvad tænker I om det her?*" og "*Er der noget som undrer jer?*". Samtalen om den læste litteratur er præget af de affektive reaktioner, der opstår under højtlesningen. Det samme gør sig gældende i læsekredsen, som Handesten observerer (Handesten 2018, 207). Grunden til at jeg inddrager hans observationer er, at det kan give et billede af, hvordan de samme mønstre går igen i læsegrupperne, selv om der er tale om forskellige målgrupper, forskellige placeringer i landet og forskellige læsemåder (*Guidet fælleslæsning og forhåndslæsning*). Observationerne viser også, at der er plads til, at alle kan komme til orde, men at der ofte er deltagere, som blot lytter og ikke deltager i samtalen. Deltagelsen i samtalen er også affektiv. Der er dage, hvor en deltager virker mere træt end gangen før, det kan være den pågældende litteratur, som deltageren ikke finder interessant eller andet i deltagerens liv, som affektivt præger vedkommende. Læsegruppen afsluttes klokken 17.30 med en sidste oplæsning af dagens digt og et "tak for i dag". Med få undtagelser er det sådan læsegruppesessionen foregår i den pågældende læsegruppe for 18-35-årige på Godsbanen.

3. ANALYSE

Med en indføring i de metodiske overvejelser bag specialet og beskrivelse af, hvordan en læsegruppesession foregår i praksis, vil jeg i dette analyseafsnit undersøge, hvorfor deltagerne af læsegruppen har valgt et læsende fællesskab, deltagerens læseerfaringer, og hvorvidt læsefællesskabet har en mental effekt. Jeg vil inddrage teoretiker Rita Felskis begreber for litteratur i brug. I analysen fokuserer jeg på udtalelserne fra de fire forskellige informanter og deres fælles grundantagelse om fællesskabet og oplevelsen af deltagelse. Der er blandt informanterne en fælles antagelse om, at det særligt har betydning for læsegruppen, at deltagerne ikke på forhånd har kendskab til hinanden. Denne antagelse er en del af mit primære fokus i analysen, da de øvrige effekter og oplevelser i læsegruppen udspringer heraf. Jeg vil derfor fokusere på og forstå betydningen af deltagelse i et fællesskab uden kendskab til hinandens

baggrund og andre aktiviteter og forstå, hvordan denne deltagelse har betydning for deltagernes mentale velbefindende uden for læsegruppen. Analysen inddrages i underoverskrifter, som går på tværs af spørgsmålene fra de fire interviews. Undervejs inddrages også resultaterne fra de udsendte spørgeskemaer til at understøtte informanternes udtalelser. Derudover inddrages teori og tanker fra litteraturteoretikere, som tilsammen danner et begrebsapparat, der teoretisk sætter ord på både deltagernes oplevelse af fællesskabet i læsegruppen samt den overordnede forståelse af denne måde at anvende litteraturen på.

3.1. Hvorfor vælge det fysiske fællesskab?

Jeg vil som det første i min analyse se på de bagvedliggende grunde for deltagelsen i læsegruppen og det fysiske fællesskab. Hvert interview indledes med spørgsmålet om, hvordan den pågældende deltager har fundet læsegruppen, og hvorfor denne har søgt et læsende fællesskab. Tre ud af de fire interviewede deltagere fortæller, at de står uden for arbejdsmarkedet og uddannelse. De befinder sig i de institutionelle overgange som en endt ungdomsuddannelse, og overgangen mellem uddannelse og arbejdsmarked er.

Forskere bag forskningsprojektet *Kan ungefællesskaber gøre ondt*, udarbejdet i samarbejde med Mary Fonden, skriver, at de institutionelle overgange udgør signifikante skift og opbrud, hvor hverdagens rutiner og praksisser erstattes af usikkerhed og ustabilitet (Bruselius-Jensen m.fl. 2023, 39). I disse overgange skal man i højere grad arbejde for at opretholde og udvikle relationer og fællesskaber, hvilket betyder, for nogle, at de mister orienteringen og opgiver fællesskabet. For andre betyder det, at de bruger særlig meget energi på planlægning og koordinering ”med henblik på at fastholde deres fællesskaber og dermed øge kontinuiteten i deres sociale liv” (Bruselius-Jensen m.fl., 40). Oven i dette kommer, at flere unge oplever selv at have ansvaret for at manøvre og håndtere dette spændingsfelt, herunder etableringen og fastholdelsen af fællesskaber (Ibid.). Både N, M og C er uden for det institutionelle fællesskab, mens I fortsat er en del af et. De har dog alle fire det tilfælles, at de har opsøgt et interessefællesskab, da de står i en periode med mere tid til interesser. Det beskriver de alle, og til mit spørgsmål svarer I: ”De [Læseforeningen] kørte nogle annoncer på Facebook, som jeg var scrollet forbi et par gange, og så tror jeg også, at jeg havde været inde og læse om det flere gange, og så stod jeg her i efteråret og havde lidt ekstra tid på studiet, så tænkte jeg, at det kunne jeg lige så godt prøve af. Se, hvad det

kunne" (I, 23 år, 2.1.). Svaret fra I skiller sig ud fra de andre svar, da hun tillægger den ekstra tid grunden til hendes deltagelse. Både C og N beskriver det at finde ligesindede med samme interesser: "For at møde nye venner, som havde mere stille og rolige fællesinteresser (C, 20 år, 2.1.) og "Jeg opsøgte det egentligt, fordi jeg syntes, at jeg manglede nogen at dele mine interesser for litteratur med. Og generelt manglede nogen at dele min interesse med, i stedet for bare de ting med dem, som man er vokset op sammen med, og vi laver sammen" (N, 28 år, 2.1.). Ifølge Etienne Wenger beskrives disse interesse-relationer i et fællesskab som *gensidige relationer* med et *gensidigt engagement* (Wenger 2004, 90). *Det gensidige engagement* mellem deltagerne i læsegruppen består af deres fælles interesse i litteraturen. Det er denne interesse som har gjort, at de alle har søgt fællesskabet. M uddyber i sit svar, at det er hans interesse for litteraturen, og den effekt, som den har på ham: "Jeg har hele tiden været interesseret i litteraturen og den effekt, som jeg får af litteraturen. Jeg skulle have et mere uddybende formål med det, derfor tænkte jeg, at nu går jeg i gang med at søge noget på nettet og håbe på at finde noget konkret" (M, 30 år, 2.1.). Ifølge Wenger skal begreberne *det gensidige engagement* og *de gensidige relationer* forstås i relation til hinanden: *det gensidige engagement* er de handlinger og meninger, som deltagerne i læsegruppen er engageret i, hvorudfra de *gensidige relationer* udspringer. Det betyder dog ikke, at alle i gruppen skal dele samme værdier og tanker for at kunne indgå i fællesskabet.

I redegørelsen *Pejlemærker i aktuel forskning om læsning* fra 2021 beskriver Nationalt videnscenter for læsning, hvordan højtlesning vinder frem i disse år. Den primære højtlesning foregår i hjemmet, skole – og uddannelsessystemet, i læseklubber og i terapi – og selvhjælpsgrupper (Michelsen m.fl. 2021, 25). Heri nævnes også Læseforeningen, som en forening der praktiserer højtlesning med et terapeutisk formål. Med baggrund i det ovenstående kan det dog konstateres, at det ikke er det terapeutiske, som ligger til grund for denne læsegruppes deltagere. I bogen *Litteratur i brug* (2019) kommer psykologiprofessor Svend Brinkmann med sit bud på, hvorfor vi læser. Hans første bud er, at vi læser for at forstå os selv, han skriver: "Litteraturen giver med andre ord mennesket et spejl til selvfortolkning" (Mai 2019, 310). Det andet bud lyder, at vi læser for at forstå andre: "Der er grund til at mene, at litteraturen både kan give os selvindsigt og nok så vigtigt en form for *selvudsigt* – et blik væk fra en selv mod den verden, vi lever i, og de mennesker, vi lever med" (Mai, 313). Tredje bud er, at vi læser for at få det bedre: "Den [litteraturen] kan trøste, fordi den viser, at andre har det lige så slemt eller værre end

mig, og den kan anvise en vej frem, når jeg er kørt fast (Ibid.). Det sidste bud jeg vil nævne, er det syvende, vi læser for at få et frirum: "den handler slet ikke om at opnå noget. Andet end et rum, hvor det ikke gælder om at opnå noget, men hvor man bare kan være sammen med historien, karaktererne, stemningen i litteraturen" (317). Jeg nævner disse fire bud, da de passer med deltageres begrundelser for at deltage i og opsøge et læsende fællesskab. I forlængelse af ovenstående citater fra deltagerne, nævner N, at i litteraturen finder han genkendelse, men også at den gør ham mere empatisk, og derfor klogere i sin interesse inden for ulighed i samfundet (N, 28 år, 29.1.-30.4.). I nævner også, hvordan litteraturen har givet hende et bredere perspektiv i sit arbejde, hvor hun er blevet mere åben for andres holdninger og fortolkninger (I, 23 år, 7.3), men også hvordan læsegruppen har givet hende et frirum "Det har været et rart rum og afbræk fra virkeligheden. Det har været rart bare lige at komme og tænke på noget andet end studie" (I, 8.1.). Sammenlignet med en specialrapport fra Bogpanelet², hvor danskernes motivation for læsning undersøges, passer I's udsagn godt ind. Rapporten viser, at hvor de yngre grupper værdsætter det eskapistiske i at kunne forsvinde ind i anden verden, er de unge-voksne (15-34-årige) mere målbevidste i deres læsning, hvor de ønsker at forbedre konkrete egenskaber (Ørmen 2023, 29). Den målbevidste læsning, som præger læsegruppens målgruppe, kommer også til udtryk i interviewene. N udtaler: "Nogle af de bøger, som jeg har læst, har omhandlet arbejderklassen eller underklassen. Det giver et større indblik i, hvordan de har det, eller deres oplevelser af livet (...) Jeg har altid været optaget af ulighed. At den ikke bliver for stor" (N, 28 år, 30.2.). Både N og I's udsagn peger på, at de, ligesom mange andre i deres målgruppe, har flere formål med deres læsning. Det handler både om eskapisme og et frirum, men også læsning, hvor de "får noget ud af det", altså den mere målbevidste læsning. Rapporten kalder det henholdsvis *rituel brug* og *instrumentelt brug*. I modsætning til dette speciale, viser rapporten at sociale interaktioner ikke er den store motivationsfaktor i nogen af aldersgrupperne, det som rapporten kalder *socialt brug* (Ørmen 2023, 29). I dette afviger læsegruppen fra de adspurgte i rapporten. Resultatet i rapporten kan dog skyldes, at rapporten er udarbejdet kvantitativt, og det derfor kan være svært at måle socialt brug af læsning. Netop derfor har jeg benyttet en kvalitativ metode. Jeg vil senere i analysen gå i dybden med det frirum, som læsegruppen er, og de mentale effekter. Men først

² Jeg vil løbende referere til forskellige rapporter fra Bogpanelet. Dette gælder tre specialrapporter fra 2021, 2022 og 2023 samt årsrapporten fra 2022.

bevæger jeg mig over i spørgsmålene omkring det online fællesskab vs. det fysiske fællesskab, og hvad de hver især giver deltagerne.

3.1.1. Det passive fællesskab

Bogpanelets årsrapport *Bogen og litteraturens vilkår* fra 2022 viser, at digitaliseringen af bogkulturen er taget til, og fortsat vil gøre det. Der udgives flere og flere bøger for voksne som e-bøger (Bogpanelet 2022, 6). Jeg finder det derfor interessant, at det er muligt at samle en gruppe unge hver uge fysisk og snakke om litteratur, trods digitaliseringen af bøger og at online fællesskaber vinder frem. Når jeg spørger deltagerne ind til det fysiske fællesskab fremfor det online, er det klart, at de alle bruger det fysiske og det online på to forskellige måder, og dermed også får forskelligt udbytte af det. Om tilslutningen til det fysiske fællesskab prioriteres efter flere års nedlukning af samfundet, ved jeg ikke. Jeg kan dog se, ud fra svarene fra deltagerne, at der er en tendens til, at online fællesskaber, er et passivt fællesskab, hvor de ser med hos andre, mens de i det fysiske vælger den aktive deltagelse til. Det er fx på Instagram, at deltagerne følger med, de siger: "Jeg tror, det online er godt til at blive inspireret af. Sådant mere passivt. Det fysiske opfylder mere det sociale behov. Og så er man mere aktivt engageret i at dele ens interesse end på Instagram (N, 28 år, 7.1). M gør ikke brug af sociale medier, men beskriver det fysiske fællesskab som "det kan noget, som den virtuelle ikke kan (...) Den fysiske tilstedeværelse bringer med sig en enorm mængde energi, så man faktisk kan blive motiveret på en meget anderledes måde, end man måske kan bag en skærm" (M, 30 år, 6.4.). Jacob Ørmen skriver i specialrapporten *Læsning i forandring*, at "[s]ammen med klassiske bogklubber og læsekredse muliggør disse fællesskaber en social forhandling af, hvad det vil sige at læse, og hvilken betydning bøger har både for den enkelte og i samfundet i bredere forstand (Ørmen 2023, 10). Under mine interviews nævner både N og I, at de følger litterære rollemøller, og de nævner Katrine Diez, litteraturanmelder for Berlingske og debattør, som eksempel på en rollemølle. N nævner, at han synes det ville være godt, hvis rollemøller, som hende, delte informationer om læsegrupper, og på den måde opfordrede unge til at deltage i læsende fællesskaber (N, 28 år, 26.1.). Jeg finder det interessant, at de begge nævner hende, som en der kunne bryde tabuet om læsning af litteratur blandt unge og få flere unge til at deltage i læsegrupper. Ikke på grund af personen, Katrine Diez, men at deltagerne finder det nødvendigt med en, som på sin vis "godkender" deltagelsen i denne

slags fællesskaber. Jeg har spurgt deltagerne, om de oplever et tabu omkring interessen for litteratur. I mener ikke, at der er et tabu i hendes omgangskreds, men hun fortæller dog, at hun ikke har fortalt andre end sin kæreste og roomies om læsegruppen (I, 23 år, 3.2.-3.3.). M fortæller, at han altid har følt sig anderledes og alene med sine interesser i forhold til jævnaldrende (M, 30 år, 4.1.). C fortæller, at han oplevede et tabu omkring det, da han var yngre (C, 20 år, 8.1.). N fortæller, at hans omgangskreds ikke kan relatere til hans deltagelse i læsegruppen, da de finder det fremmed at skulle mødes og læse sammen (N, 28 år, 32.3.). Det slår mig, at alle fire deltagere enten har eller oplever en vis form for tabu eller skam omkring læsning. I vælger ikke at fortælle sin omgangskreds om det, men mener alligevel ikke, at det er et tabu. Hendes udsagn undrer mig, da undersøgelser viser, at flere tog læsning og lytning af bøger i brug under Coronapandemien. Specielt de unge læste mere i 2020 og 2021 (Ørmen 2023, 19). Samtidig er læsning blevet mere og mere udbredt på sociale medier, og onlinefællesskaber er opstået fx #bookstagram, #booktok og #booktube. Onlinefællesskaberne kan dog opstå ud fra denne skam, da man kan gemme sig bag en skærm, og derfor ikke er sårbar på samme måde som i et fysisk fællesskab. I er et godt eksempel på, hvordan hun tager sin interesse ind i et aflukket fællesskab, som ikke har noget at gøre mig sit virkelige liv. Det samme gælder den tiltagende brug af lydbøger, som kan fremme en kultur af, at vi kun kan læse, når vi ikke kan andet, og hvor andre ikke kan se med. Ørmen skriver om online fællesskaber: "[s]ammen med klassiske bogklubber og læsekredse muliggør disse fællesskaber en social forhandling af, hvad det vil sige at læse, og hvilken betydning bøger har både for den enkelte og i samfundet i bredere forstand" (Ørmen, 10). At litteraturen er til forhandling og bøger får større betydning for samfundet og den enkelte er i mine øjne positivt. Det kræver dog, at man ikke kun online engagerer sig i læsefællesskaber, hvor man kan skjule sig bag en skærm, men også blandt venner og familie tør snakke højt om det og ikke gøre det skamfuldt at læse. Jeg er samtidig i tvivl, om det vil have en effekt, hvis personer som Katrine Diez gik ud og advokerede for deltagelsen i læsegrupper. Det er min overbevisning, at personer som følger hende og har en interesse i det litterære content på hendes sociale medier ikke finder det fremmed og urelaterbart at deltage i denne form for fællesskaber, da de allerede har det *gensidige engagement*, som kan føre til de *gensidige relationer* og dermed udgøre et fællesskab. På sin vis er deltagerne, som følger Diez, allerede i et fællesskab med de andre følgere, om end det er et passivt fællesskab. At deltagerne benytter de sociale medier til inspiration til læsning, passer

med undersøgelsen i Bogpanelets specialrapport. Rapporten viser, at 51% af de unge under 35 år benytter sociale medier som inspirationskilde (Ørmen 2023, 31). I svarer til mit spørgsmål, om hun benytter sociale medier til at samtale med andre om litteratur: "Ikke til interaktion, men jeg følger flere på Instagram. En gang imellem er der en bog, som jeg synes lyder interessant (...) så på den måde prøver jeg at holde mig lidt opdateret omkring, hvad der sker" (I, 23 år, 6.1.).

Ifølge Det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd hjælper online medier unge med at opretholde og dyrke fællesskaber. Dog har brugen af de sociale medier også den bagside, at online fællesskaber kan udløse dårligere mental sundhed og et digitalt medieforbrug kan være stressende for unge (Rayce 2023). Derudover påpeger undersøgelsen, at sociale medier kan give en følelse af ensomhed, fordi det tydeliggøres, at man ikke er en del af noget. Denne følelse holder sig ikke kun til de sociale medier, men kan trække tråde til det virkelige liv (Sundhedsstyrelsen 2023). Analysen af de fire deltageres oplevelser vil vise, at deltagerne i læsegrupperne ikke oplever samme negative effekter, som mange kan opleve på sociale medier, dette skyldes delvist, at de ikke bruger sociale medier meget. Jeg vil ikke undersøge onlinefællesskabet yderligere i min analyse, da mit fokus er på det fysiske fællesskab, og deltagerne giver udtryk for, at de ikke indgår i aktive online fællesskaber, men får et større udbytte af det fysiske.

3.2. Læseerfaringer blandt deltagerne – er man fra et hjem, hvor læsning er blevet prioriteret?

Det er påfaldende, at to ud af de fire informanter ikke kommer fra et hjem, hvor der er blevet læst, og at de først er startet sent i livet med at læse. M fortæller: "for 10 år siden startede jeg for alvor" (M, 30 år, 3.1.). Han fortæller yderligere, at han begyndte at læse efter en hændelse, som bevirkede, at han følte sorg og smerte. M er immigrant og kom til Danmark kort før, han startede med at læse, så for ham var det en måde at forstå de oplevelser, han havde været igennem (M, 3.2.). Dette passer med Brinkmanns bud om, at vi læser for at få det bedre og forstå de ting, som vi har været igennem (Mai 2019, 313). N fortæller, at for ham skyldes den sene start på læsning blandt andet, at han som barn havde svært ved at læse og stave, og først efter at en lærer i syvende klasse opfordrede ham til at læse ud fra interesse, begyndte at få en læse-rutine (N, 28 år, 3.1.). Han fortæller yderligere, at det først var på højskole og senere universitetet, at han oplevede

et fællesskab omkring læsningen, hvilket fik ham til at læse mere (N, 27.8.). C fortæller, at han startede med at læse i folkeskolen, fordi der blev indført 20 minutters læsning hver dag i undervisningen (C, 20 år, 7.1.). Det er ikke nyt, at vores tidlige læsevaner og oplevelser med læsning har betydning senere i livet. Flere undersøgelser viser, at hvis man vokser op i et hjem, hvor der læses, er der også større sandsynlighed for, at man selv læser (Lützen 2018). Tænk tanken Fremtidens biblioteker har gennem en række projekter fokus på børns læsekultur. Den seneste rapport fra 2021 peger på, at kun 38% af drengene i 8. klasse nyder at læse. Skal drengene begynde at læse mere af lyst end af pligt, peger undersøgelsen på, at det skal være action, fantasy eller fagbøger (Hansen m.fl. 2022). Hvilket stemmer overens med N's forklaring om, at han først begyndte at læse, da hans lærer opfordrede ham til at læse efter interesse. Jeg vil ikke gå dybere ind i undersøgelser om børns læsevaner. Jeg bruger undersøgelsen her til at understrege, hvordan læsevaner kan se ud som barn og præge negativt senere i livet, eller hvordan læsevaner kan ændres og dermed gøre læsning til en større del af sit liv, ligesom det er tilfældet for nogle af deltagerne. Der tegner sig ikke et bestemt mønster i læsegruppen af, at det enten er folk, som har læst det meste af deres liv eller for nogle, hvor læsning fortsat føles nyt. De fire interviewede viser denne opdeling.

Ser man på kønsfordelingen i forhold til læsning af skønlitteratur, så peger Bogpanelets årsrapport fra 2022 på, at andelen af mænd, som læser skønlitteratur ugentligt eller hyppigere, er på 26,5%, mens den for kvinder er på knap 50% (Bogpanelet 2022, 43). Generelt set læser danskerne mindre og mindre skønlitteratur. Dog steg andelen af 20-29-årige, som læser skønlitteratur ugentligt eller hyppigere, fra 27,7% til, i 2021, 28,4% (Bogpanelet, 44). Min læsegruppe har overvejende bestået af unge mænd, hvilket ifølge undersøgelsen burde have været omvendt. Det er dog ofte mænd, som føler sig ensomme og mangler et fællesskab (Lasgaard 2019, 16). Det kan muligvis være en del af forklaringen for kønsfordelingen i læsegruppen. Derudover er det fælles for mændene, at flere af dem står uden for arbejdsmarkedet og ikke er studerende. De dage, hvor der har været flest deltagere, hvilket kan svinge en del fra gang til gang, har der været to kvinder, som begge er studerende, og fire mænd, hvoraf kun den ene er studerende. Det fremgår også i en af udtalelserne fra deltagerne, at det har betydning, at de ikke er studerende eller har job: "Jeg er begyndt at læse mere efter, at jeg er blevet færdiguddannet. Så man ikke skal læse alle de der, man skal læse" (N, 28 år, 3.3.). En anden

deltager nævner også, at han tror, at han har et andet blik på læsning end hans jævnaldrende: "generelt anser [jeg] læsning som en hobby, i stedet for noget uddannelses-relateret" (C, 20 år, 6.1.). For begge deltagere gælder det, at de bruger litteraturen uden for uddannelsessystemet og anser det som en hobby. I næste afsnit vil jeg uddybe brugen af litteratur gennem Rita Felskis begrebsapparat.

3.3. Brugen af litteratur – Rita Felskis begrebsapparat i praksis

De seneste års forskning om litteraturens anvendelsesmuligheder med litteraturteoretiker Rita Felski i front viser et skifte fra opfattelsen af litteratur som elitær til, at litteraturen kan bruges på forskellige niveauer og har forskellige anvendelsesmuligheder for både læsere, forfattere og andre aktører i det litterære felt (Mai 2019, 9). Organisationer som Læseforeningen, Læs for Livet og fag på de sundhedsfaglige uddannelser, hvor der læses skønlitteratur, er bare nogle få eksempler på, hvordan litteraturen kan anvendes på andre måder og bruges uden for uddannelsesinstitutionernes analytiske metoder. Anne-Marie Mai, som er en del af forskningen på SDU sammen med Felski, beskriver, hvordan der med den litterære kulturs forandringer er brug for nye tilgange i litteraturforskningen (Mai, 14). Det samme, som Hans Lind beskriver i sin afhandling (Lind 2022). Mai placerer Felski inden for feltet postkritik, hvor litteraturtilgangen er, at læsningen opfattes som en "komposition der binder tekst og læser sammen i en uophørlig udveksling og forhandling" (Mai 2019, 18).

I Felskis bøger *Uses of Literature* (2008) og *Hooked* (2020) kommer Felski med en teoretisering af læserens forbundethed med teksten (Handesten 2022, 2). I *Uses of Literature* skriver Felski:

Reading may offer a solace and relief not to be found elsewhere, confirming that I am not entirely alone, that there are others who think or feel like me. Through this experience or affiliation, I feel myself acknowledged; I am rescued from the fear of invisibility, from the terror of not being seen. Such moments of recognition, moreover, are not restricted to private or solitary reading; they resonate with special force when individuals come together to form a collective audience for a play or a film. Aesthetic experience crystalizes an awareness of forming part of a broader community.

(Felski 2008, 33).

I ovenstående citat beskriver Felski, hvordan læsning kan trøste og skabe genkendelse. Denne genkendelse er ikke begrænset til den private læsning, men opleves som noget særligt i selskab med andre, hvor man oplever følelsen af at være en del af et større fællesskab. Denne genkendelighed gør sig blandt andet gældende i læsegruppen, hvilket vil komme til udtryk senere i analysen med citater fra deltagerne. Wenger beskrev også denne genkendelse som værende grundlaget for deltagelse. I læsegruppen opleves der i fællesskabet både en genkendelse blandt deltagerne i interessen for litteratur, men også genkendelsen, som Felski beskriver, i litteraturen. I bogen *Uses of Literature* undersøger Felski lighedspunkterne mellem den almindelige læsers motiver for at læse og den professionelle akademikers motiver (Simonsen 2018). Disse motiver undersøger hun gennem begreberne *genkendelse*, *fortryllelse*, *viden* og *chok*³ (Felski 2008, 14). Denne form for læsegruppe, hvor der læses højt, og det er, den umiddelbare læsning som er i fokus, er et udtryk for en af litteraturens anvendelsesmuligheder. Samtidig giver deltagerne i de pågældende interviews deres motiver for at læse skønlitteratur ud fra den almindelige læsers synspunkt, som genkendelse, ny viden og identifikation.

Felski bruger begrebet *attached* til at forstå det affektive og relationelle i læsningen (Felski 2020, 6). Hendes brug af begrebet er en udvidelse af Bruno Latours *attached*, da Felski bygger sit tekstsyn på Latours actor-network-teori og dermed udvider hans begrebsapparat. Begrebet *attached* kan bruges i forståelsen af, at læserne i dag er aktører, der "udøver" litteratur (Handesten 2018, 135). Ser man på læsegruppen kan begge forståelser af *attached* delvist forklare tankerne og metoden bag læsegrupperne. Gennem læsegruppen bliver deltagerne aktører, som udøver litteraturen, og der opstår en forbundethed både mellem læseren og teksterne, og læserne imellem. Denne forbundethed beskriver deltagerne som "et meget særligt fællesskab" (I, 23 år, 5.1). Felski beskriver: "focus on attachment is to trace out relations without presuming foundations. To look closely at acts of connecting as well as what one is connected to; the transpersonal as well as the personal; things in the world as well as things in works of art" (Felski 2020, 1). Det er netop det affektive og relationelle mellem deltagerne og mellem deltagerne og litteraturen i læsegruppen, som jeg fokuserer på i analysen. Det er også de faktorer, som generelt er fokus på i læsegrupperne. I læsegrupperne er litteraturen ikke genstand for analyse, men fokus

³ Fra de engelske termer: *recognition*, *enchantment*, *knowledge*, *shock*.

er at gøre noget andet med litteraturen end en litteræranalyse med et formål. Fokus er at mærke, hvad der sker med sig selv og blandt andre i den umiddelbare læsning. En af informanterne, M, udtaler: "Jeg har hele tiden været interesseret i litteraturen og den effekt, som jeg får af litteraturen. Jeg ville gerne have et mere uddybende formål med det [at læse]" (M, 30 år, 2.1.). Tidligere skrev jeg, at han også havde oplevet stor smerte i sit liv og fandt en genkendelse i litteraturen. Felski skriver til dette: "Contemporary audiences reap a variety of pleasures from such visceral responses, whether the bracing knowledge of facing one's worst fears (...)" (Felski 2008, 134). Udover de affektive reaktioner af læsningen i læsegruppen kan deltagerne også opleve indre fysiske reaktioner, som også M beskriver i den smerte og sorg, han oplever.

I Bogpanelets specialrapport fra 2023 beskrives, hvordan de forskellige formater af litteraturen bruges af danskerne. Hvor den trykte bog oftest bruges som afkobling i fritiden, på ferien og bestemte tidspunkter i skolen, så bruges lydbøger og e-bøger oftest i dagligdagens aktiviteter fx under transport, under udførelse af praktiske pligter eller under sport (Ørmen 2023, 20). Rapporten konkluderer, ligesom forskning inden for litteraturens anvendelsesmuligheder, at det peger på en forandret rolle for litteraturen (Mai 2019, 9). Derudover peger rapporten på, at det er de unge, som i højere grad integrerer læsning og lytning i forskellige tidsrum i løbet af dagen (Ørmen 2023, 20). Rapporten giver et billede af, at lydbøger fylder mere i danskernes hverdag. På den måde kan læsning tages med på farten eller man kan lytte til bøger under aktivitet. Jeg fremhævede tidligere, hvordan lydbøger kan fremme skammen om læsning. Sammenholdt med at den fysiske bog kun bruges i særlige kontekster, er der risiko for, at litteraturen kun er lovlig som et frirum. Hvis vi ser ind i en kultur, hvor bøger bliver lyttet til under anden aktivitet, bliver det endnu en ting, som effektiviseres i samfundet, og hvor det at læse i en fysisk bog kan fremstå nytteløst og formålsløst, samtidig med at det kan fordre mere skam. Dette udfoldes i diskussionen. Undersøgelsen viser desuden, at de unge har en mere ekspressiv læsekultur end de andre målgrupper. De unge bruger i langt højere grad både digitale – og fysiske sammenhænge til at udtrykke sig omkring læsning end de ældre målgrupper. Der ses dog en stigning hos de unge i deltagelsen i fysiske læsefællesskaber (Ørmen, 35-36). En af grundene til dette kan muligvis være den særlige stemning, som der er i de fysiske læsegrupper, og som de fire interviewede også beskriver. I de næste afsnit vil jeg derfor undersøge den særlige stemning i læsegruppen og de mentale effekter heraf. Til dette vil jeg benytte Felskis begreber beskrevet i

dette afsnit samt hendes udlægning af, hvordan litteraturen både kan trøste, være et sted at finde genkendelse eller et sted at møde sin værste frygt.

3.4. Læsning i et trygt rum med en helt særlig stemning

Deltagerne fremhæver det trygge rum og den særlige stemning i de pågældende interviews, som noget der har betydning for dem i oplevelsen af læsesessionerne. De samme erfaringer har blandt andet Hans Lind og Charlotte Ettrup Christiansen gjort sig i deres forskning. Det gælder fx, at under fælleslæsning skabes der et særligt rum og en særlig stemning, som adskiller sig fra læsning alene i hjemmet eller læsning på universitetet. Jeg vil i dette afsnit se nærmere på, hvordan det har betydning for deltagerens mentale velbefindende, men også betydningen af, at deltagerne ikke kender hinanden på forhånd. Noget der har overrasket mig i samtalerne med deltagerne er, hvor stor betydning det har for dem, at de ikke er taget afsted med deres normale vennegruppe, men at de ikke kender hinanden i forvejen, og at deres relation baserer sig på en fælles interesse frem for et institutionelt fællesskab gennem folkeskole, gymnasium eller universitet. Der vil, mener jeg, altid være forudindtaget fordomme i mødet med nye mennesker, men i læsegruppen har deltagerne ikke det samme på spil, som de har i klasselokalet eller i auditoriet. De er ikke i deres vante roller og fællesskab og sætter derfor ikke deres identitet på spil i samme omfang, som hvis man stiller sig sårbar i et allerede eksisterende fællesskab, hvor alle mere eller mindre har faste roller. I læsegruppen er der ikke konsekvenser, som trækker tråde ind i deltagerens ellers levede liv. Dette giver deltagerne udtryk for i interviewene. Jeg vil først i dette afsnit fokusere på netop denne fritagelse fra deltagerens ellers påtagede rolle og identitet i andre fællesskaber og efterfølgende undersøge de mentale effekter nærmere.

3.4.1. Vigtigheden af fortiden og fremtiden løsner sit greb

En af mine informanter I udtaler et sted:

Det er rart, at man ikke kender hinanden på forhånd. Nu sagde jeg før, det med at man ikke har en forudindtaget holdning til andre, men de har jo heller ikke til en. Nogle gange når man mødes med veninder, spørger de ind til specifikke ting, men det er virkelig rart at mødes med nogen, hvor det handler om noget helt andet, og man ikke slæber hele sin rygsæk af personlige erfaringer og omstændigheder med ind.

(I, 23 år, 8.1.)

Som det fremgår af citatet, så oplever I, at det er befriende at indgå i et fællesskab, hvor man ikke kender hinanden og ikke slæber sin rygsæk af personlige erfaringer med sig ind i læsegruppen. Ifølge forskning af fællesskab, kobles interessefællesskabet sammen med forestillingen og idealet om et fælles tredje, hvor man er sammen om at gøre noget, som opleves som fortroligt og i en sammenhæng, hvor man føler sig tryk. "For en stund slipper de [unge] for at koncentrere sig om at udvikle deres identiteter som unge og afsøge nogle ståsteder i ungdomslivet og kan fordybe sig i noget uden for sig selv" (Bruselius-Jensen m.fl. 2023, 118). I læsegruppen er man frit stillet til at fortælle, hvad man vil. Som læseguide, kræver jeg, som minimum at deltagerne fortæller deres navn. Mere behøver de ikke at fortælle om sig selv, hvilket af flere opleves som befriende. Hvorvidt de vælger at mødes uden for læsegruppen eller fortælle mere indgående om sig selv, er op til dem selv. Dermed er der også nogle af deltagerne, som jeg kender bedre end andre.

Forfatter Kjell Ivan Skjerdingsstad har skrevet om oplevelsen af nærvær gennem *Guidet fælleslæsning*. Her skriver han: "Selv oplevede jeg at de litterære tekstene kunne opleves sterkere når andre delte sine tanker under ophold på disse stasjonene" (Skjerdingsstad 2022, 88). Det samme beskriver deltagerne. N udtrykker "Jeg tror, at der bliver skabt et rum, hvor det er meget roligt, og man ikke behøver at præstere" (N, 28 år, 9.3.). Han uddyber "man kan mærke, at man deler en interesse med nogle andre, det gør, at man også har lyst til at åbne op" (N, 28 år, 21.1.). Skjerdingsstad skriver yderligere, at det er i kroppens møde med noget fysisk, at nærvær produceres og henviser til Hans Ulrich Gumbrechts, som er optaget af hvordan oplevelser med litteratur giver mening og en fornemmelse af nærvær og tilstedeværelse (Skjerdingsstad 2022, 88). Tilbage til citatet fra I, hvor hun ytrer, at hun finder det rart at mødes med nogen, hvor det handler om noget andet (nemlig det at læse sammen), og dermed opstår der et nærvær blandt hende og de andre deltagere. Hun uddyber "Så bliver det et meget særligt fællesskab" (I, 23 år, 5.1.). I læsegruppen kommer litteraturen på en måde i centrum i stedet for roller og identitet, det vigtige er ikke ens *positionering* og *sociale* – samt *økonomiske kapital*, men at man mødes i dette særlige fællesskab med litteraturen som det fælles tredje, og det eneste som er vigtigt i den tid, læsegruppen mødes. For både I og N er læsegruppen også et sted, der giver dem et afbræk fra hverdagen, men hvor de også føler sig forpligtede til at møde op. Dette passer i forlængelse af Gumbrechts opfattelse af litteraturen som givende for nærvær og tilstedeværelse. Det er især i

samtalen under læsningen, som Skjerdingsstad kalder for *stationer*, at følelsen af nærvær udspiller sig, og at teksten åbnes op for deltagerne. Dette fokuserer jeg på senere i analysen, hvor jeg vil komme nærmere ind på den litterære samtale i læsegruppen.

Som jeg tidligere har nævnt, har antropolog Charlotte Ettrup Christiansen beskæftiget sig med Læseforeningen flere gange i sin forskning. I en artikel fra 2021 beskriver hun og Anne Line Dalsgård, hvordan narrativer fra vores liv bliver glemt i stemningen under læsegruppesessioner (Christiansen & Dalsgård 2021, 288). De skriver "While sitting together, with texts, coffee, tea, fruit, and sweets on the table, while the day drew to a close outside, the importance of past and future loosened its grip" (Ibid.). Under læsegruppesessionerne glemmer man altså, ifølge dem, alt om tid og sted og fokuserer kun på nuet. Dette beskriver I også "Der er noget ret befriende i det her med at indgå i fællesskaber. Man bliver befriet fra sit eget hoved, og der er noget som er uden for en selv, som er vigtigt lige nu, eller nu er det den konstellation, man er i lige nu, og så har man ikke tid til at spekulere over alt muligt andet" (I, 23 år, 8.1.). For I har læsegruppen været et fast holdepunkt under bachelorskrivning, mens læsegruppen for M og N er en aktivitet hver uge i en hverdag som jobsøgende, og for C har det været en ugentlig aktivitet i tiden efter gymnasium. Fælles for dem alle er, at i læsegruppen er bachelorskrivning, fremtidig uddannelse eller ansøgninger ikke vigtige. Her er fokus på teksterne og ikke andet. Læsegrupperne fordrer tilstedeværelse, nærvær og et rum, hvor deltagerne lytter til hinanden, så teksterne åbnes op, som Skjerdingsstad beskriver det (Skjerdingsstad 2022, 88).

Et interessant aspekt i læsegrupperne er, at deltagerne oftest møder op alene. Som jeg tidligere har nævnt, fortæller deltagerne, at de ikke har fortalt om deres deltagelse eller ikke finder forståelse hos familie og venner, som ikke kan relatere til deltagelsen i denne slags fællesskab. N fortæller om interessefællesskabet og deltagernes relationer: "læsegruppen er mere på grund af interesse. Eller det var der, det startede" (N, 28 år, 4.3.). Han uddyber: "Det er selvfølgelig rart at tale om noget, man er interesseret i, og dele det med andre, men jeg tror også, at det sociale har en stor rolle i, at man forbliver aktiv" (N, 4.5.). Jeg spørger yderligere ind til, om det har udviklet sig til at være det sociale, som driver ham. Han svarer: "Ja, måske. Men jeg tror, at det sociale og så kombineret med en interesse, som jeg ikke rigtig føler, at jeg kan dele med så mange af mine andre venner" (4.9.). M fortæller, hvordan det er mere afslappende, at de ikke kender hinanden udover læsegruppen: "Jeg føler, at jeg eller vi er mere afslappede og os selv. Jeg

fx er mere afslappet, når jeg tilbringer tid hos læsegruppen, da jeg ved ikke så meget om de andre eller dem om mig" (M, 30 år, 5.6.). For I er læsegruppen også et interessefællesskab, hun siger:

For mig er det en læsegruppe. Jeg synes, det er rigtig hyggeligt, og vi var også ude og drikke øl. Jeg synes, at det er fedt, at vi er så forskellige og kommer med forskellige ting, men det er ikke blevet til mere end det. Det skaber lidt et særligt rum, at vi holder det til læsegruppen. Det finder man nok ikke i så mange andre sammenhænge.

(I, 23 år, 5.3.).

I ovenstående citat beskriver I det særlige rum, som både Skjerdingsstad og Ettrup beskriver. For hende skabes dette netop ved, at de kun mødes i læsegruppen og holder relationen til det. N's svar tyder også på, at uden den fælles interesse for litteratur, ville de ikke have en relation uden for læsegruppen. Som I påpeger, så er alle deltagerne forskellige og kommer med forskellige ting, men disse forskelligheder er der plads til blandt deltagerne. Som jeg vil belyse i det følgende afsnit, så er læsegruppen en mulighed for deltagerne at snakke om en interesse, som de tidligere har følt sig ensomme omkring. Da jeg interviewede dem, var jeg forsigtig i mine spørgsmål omkring de mentale effekter af læsegruppen, de ville dog alle fire gerne besvare spørgsmålene, som handler om hvorvidt læsegruppen har mindsket stress og ensomhed eller øget motivation for læsning og fællesskaber. Jeg vil også inkludere et udpluk af svarene fra de tilsendte spørgeskemaer, som rækker ud over de fire deltagere.

3.4.2. Læsegruppen har gjort mig mindre ensom med min interesse – læsegruppens mentale effekter

De fire deltagere beskriver alle, hvordan de har følt sig ensomme eller alene med deres interesse for litteratur. N siger "Jeg ved ikke, om jeg følte mig ensom, men jeg har måske følt mig alene med mine interesser (..) Det føler jeg mig ikke så meget længere" (N, 28 år, 19.1.). M beskriver det således "Man kan via den vej (mødet i læsegruppen) knuse ensomheden og befinde sig mere velbefindende, og man kan ligesom komme ud af sin skal og være en del af noget større" (M, 30 år, 8.1.). Som jeg skrev tidligere, beskriver Felski, hvordan litteraturen kan trøste, være et sted at finde genkendelse, og hvordan det ikke behøver at foregå alene, men som noget socialt, så man føler sig en del af et fællesskab (Felski 2008, 33). Netop som de to beskriver det her.

Ifølge Social – og Boligstyrelsen findes der en række forskellige definitioner af ensomhed, som kan kategoriseres som 1) social ensomhed 2) emotionel ensomhed 3) kulturel ensomhed 4) eksistentiel ensomhed (Vidensportal.dk). Ud fra deltagernes svar kan der i deres tilfælde være tale om kulturel ensomhed, som karakteriseres som ”en oplevelse af fremmedhed fra almindeligt accepterede normer, regler og idealer (Ibid.). Dette kommer også til udtryk, da jeg spørger ind til, om de har fortalt deres venner og familie om sin deltagelse i læsegruppen. N svarer ”Reaktionen, jeg får. Jeg ved ikke om den er uforstående, men det er ikke noget, de kan relatere til (N, 28 år, 32.1.). I svarer ”mine roomies og min kæreste. Tror jeg, at jeg har snakket om det med. Ikke andre. Jeg tror, at de tror, at det er en normal bogklub og ikke den her slags, hvor man læser noveller og digte” (I, 23 år, 3.2.). De oplever altså, at deres omgangskreds ikke kan relatere til det eller ikke har forstået konceptet. Samtidig ligger der også i I’s svar en antydning af, at det ikke er noget, hun har talt med mange om. Derudover kan baggrunden for deltagelse i fællesskabet skyldes social ensomhed, som karakteriseres ved ”en oplevelse af fravær af et tilgængeligt socialt netværk” (Ibid.). C beskriver, at han tilmeldte sig læsegruppen for at møde nye venner, og det gør gruppen bedre for ham, at han ikke kendte de andre på forhånd, netop af samme årsag (C, 20 år, 2.1 & 5.1.). M beskriver også, hvordan han altid har følt sig alene med sine interesser i forhold til sine jævnaldrende ”jeg har altid følt en alene-hed, fordi jeg var aldrig fascineret eller motiveret af de samme ting som mine jævnaldrende. Så på den led, er der en stor afstand mellem mig og dem” (M, 30 år, 4.1.). Det er den sociale ensomhed, som C ønskede at komme til livs og måske også M, når han beskriver en distance mellem sig selv og jævnaldrende. Christiansen og Dalsgård skriver om effekten af læsegrupperne ”it has been reported that shared reading has healing effects and the potential to alleviate depression and anxiety as well as creating existential meaningfulness and well-being (Christiansen & Dalsgård 2021, 289). Rapporten *Pejlemærker i aktuel forskning om læsning* fra 2021 bakker dette op. I en redegørelse af rapporten beskriver Nationalt Videnscenter for Læsning, hvordan læsning kan skabe demokratiske samfundsborgere, helbrede psykiske lidelser og afhjælpe social isolation gennem deltagelse i læsefællesskaber (Laraignou 2021). Ifølge disse undersøgelser vil læsegrupper have en positiv effekt på deltagerne, og som jeg skrev indledningsvis i dette afsnit, føler N sig ikke længere alene i sine interesser. Ligesom C har fået flere venner. I har brugt læsegruppen i en ellers ensom periode i livet, hvor hun har siddet alene mange timer og skrevet bachelor, og M siger ”jeg er mere afslappet, når jeg tilbringer tid hos

læsegruppen (M, 30 år, 5.6.). Fælleslæsning kan bruges til at afhjælpe social isolation ved sygdomme af enten somatisk eller psykisk karakter (Michelsen 2021, 32). Derudover har det terapeutiske effekter, som ikke ligger i skønlitteraturen, men ”findes i en særlig oplevelsesorienteret og erfaringsbaseret personlig refleksionsform”, som Mette Steenberg forklarer det (Steenberg 2013, 836). Fælleslæsning handler om at åbne et æstetisk erfaringsrum gennem samtale om litteraturen, som jeg vil undersøge nærmere senere i analysen.

I den seneste Nationale Sundhedsprofil konkluderes det, at hver tredje kvinde i alderen 16-24 år og hver femte mand i samme aldersgruppe vurderer deres mentale helbred til at være lavt (Sundhedsstyrelsen 2022, 30). Samme undersøgelse viser, at i den samme aldersgruppe oplever 14.4% af mændene og 16.7% af kvinderne, at de ofte er alene, selvom de helst ville være sammen med andre (Sundhedsstyrelsen, 11). Som jeg har nævnt løbende, har jeg fået indsigt i de spørgeskemaer, som Nicolai Ladegaard har sendt ud til de studerende i Læseforeningens læsegrupper i perioden 2020-2022. Jeg har valgt et udsnit af resultaterne. Disse giver samme billede som Christiansen & Dalgård beskriver det. Et af spørgeskemaets resultater viser nemlig, at ud af de adspurgte følte 50% sig ofte isoleret fra andre ved læsegruppens begyndelse, mens 27.27% svarer efter 12 uger i læsegruppen, at de ofte føler sig isoleret fra andre (Bilag B). I samme kategori svarede 38.46%, at de inden læsegruppens begyndelse en gang imellem savnede nogen at være sammen, og efter 12 uger svarede 18.18% at de savnede nogen at være sammen med (Ibid.). Der er altså i begge tilfælde sket en forbedring hos de pågældende deltagere.

Jeg indledte specialet med at skrive, at statsministeren i sin nytårstale opfordrede til stærkere fællesskaber for unge (Frederiksen 2023) mens vurderingen lyder, at en voksende andel af den danske befolkning har svært ved at indgå i fællesskaber (Benjaminsen 2022). Ladegaards spørgeskema og anden forskning viser et klart billede af, at fælleslæsning for de unge er én vej ud af ensomhed og en måde at indgå i et fællesskab på, som styrker de unges mentale velbefindende. Fællesskabsmålingen fra 2022, udarbejdet af Det Nationale Forsknings – og Analysecenter for Velfærd, peger på, at en større andel af de mest udsatte borgere går til faste fritidsaktiviteter. Udviklingen skyldes ”at der gennem de seneste år har været et stort fokus blandt en række aktører og organisationer i civilsamfundet på at styrke og understøtte socialt udsatte borgeres deltagelse i aktiviteter i civilsamfundet” (Ibid.). Det er netop det som Læseforeningen og andre organisationer arbejder hen imod, og som viser sig, at have betydning for denne målgruppe samt

målgruppen for dette speciale. I forlængelse heraf viser svarene fra spørgeskemaet også, at inden for de seneste to uger inden læsegruppernes start følte 30.77% af de adspurgte sig stressede eller nervøse. 12 uger efter svarede 9.09% det samme (Bilag C). Organisationen Læs for livet henviser til to undersøgelser på deres hjemmeside, som viser effekten af læsning. En undersøgelse fra et amerikansk universitet viser, at læsning har samme effekt på stressreduktion som yoga og humor har. En anden undersøgelse viser, at læsning kan reducere stress med op til 68% da vi i læsningen slapper af i musklerne og i hjernen (Læs for livet). Resultaterne fra spørgeskemaet viser, hvordan deltagerne svar har ændret sig, siden de startede i læsegruppen. Dette kan skyldes flere aspekter, men som udgangspunkt må vi formode, at det er læsningen én gang om ugen i læsegruppen, som har haft en effekt på de adspurgte. Det samme resultat som undersøgelser i Læs for livet nævner, viser os. For de fire adspurgte deltagere gælder det dog, at de læser en del uden for læsegruppen. Hvis kun disse fire blev udspurgt, ved jeg ikke, om tallene ville have set anderledes ud. I fortæller om sit eget læseforbrug ”jeg plejer at læse inden jeg går i seng. Jeg læser meget (...) jeg har aldrig helt kunne forstå, at man bliver træt af at læse” (i, 23 år, 3.1.). Med inddragelsen af spørgeskemaet skabes et mere overordnet billede, hvor diversiteten mellem de forskellige respondenter er større og derfor også, formoder jeg, graden af, hvor meget de læser uden for læsegruppen. I oplever derimod andre positive effekter, som mindsket ensomhed på studiet i en tid, hvor hun ikke ser sine studiekammerater dagligt, men sidder meget alene. Derudover oplever hun, som de andre, en større nysgerrighed og motivation til at læse forskelligt skønlitteratur. Alle deltagerne svarer altså, at de oplever positive mentale effekter af at deltage i læsegruppen, om så det er et større socialt netværk, mindsket ensomhed eller føle sig som en del af et fællesskab med andre eller dele sin interesse. Som jeg nævnte tidligere i analysen, så er det i samtalen om den læste litteratur, at teksten åbnes for deltagerne og følelsen af nærvær udspiller sig. I det følgende afsnit vil jeg undersøge denne samtale gennem inddragelse af forskellige teoretikere og yderligere citater fra deltagerne.

3.5. Den litterære samtale – transaktioner mellem deltagerne

Litteraturteoretiker Louise M. Rosenblatt skriver i *The Transactional Theory of Reading and Writing* (2004) om transaktionen mellem læseren og teksten og den litterære samtale læserne imellem. Heri beskriver Rosenblatt blandt andet om de sproglige transaktioner, som foregår i

samtalen om litteraturen (Rosenblatt 2004, 1367). De sproglige transaktioner foregår også i læsegruppen mellem deltagerne og mellem deltagerne og læseguiden, når der holdes pause i læsningen. Rosenblatt skriver:

Each person has come to the transaction with an individual history, manifested in what has been termed a linguistic-experiential reservoir. The verbal signs are the vibrations in the air caused by a speaker. Both speaker and addressee contribute throughout to the spoken text (even if the listener remains silent) and to the interpretations that it calls forth as it progresses. Each must construct some sense of the other person. Each draw on a particular linguistic-experiential reservoir.

(Rosenblatt, 1367).

Hver deltager trækker på et bestemt sprogligt erfaringsmæssigt reservoir. Dette reservoir er, ifølge Rosenblatt, manifesteret i den individuelle historie. Udover dette har den specifikke situation med dets muligheder og begrænsninger effekt på de verbale tegn, og hvordan disse forstås. Både den/dem som lytter samt den, der taler i den pågældende situation, vil skifte toneleje undervejs, lave forskellige ansigtsudtryk og gestikulere. Alle disse nonverbale tegn har betydning for samtalen. At læseguiden spørger ind til og ønsker uddybning fra deltageren eller spørger de andre deltagere, om de er enige/uenige i et udsagn, er også med til at udvide og forme forståelsen af teksten gennem transaktioner (Ibid.). Teksten kan dog også forstås helt forskelligt af deltagerne i samtalen, og derfor er målet heller ikke at opnå en fælles forståelse. Der er flere ting som spiller ind i samtalen mellem deltagerne og læseguiden. Rosenblatt skriver "In the linguistic event, any process also will be affected by the physical and emotional state of the individual" (1369). I enhver situation vil vi altid bringe vores humør med eller psykologiske tilstand. Men selvom deltagerne ankommer i én sindstilstand, kan denne ændres, og de kan gå fra samtalen i en anden. Det er en del af den transaktion, som foregår.

I fortæller i interviewet, at "der er en tryghed og sikkerhed i, at man hele tiden har teksten som en slags guide (...) man rammer en god balance mellem at få sig selv på spil, men vi har også et udgangspunkt at forholde os til" (I, 23 år, 5.3.). Enhver transaktion involverer bestemte læsere, bestemte mønstre og forekommer på et bestemt tidspunkt i en bestemt kontekst, sådan beskriver Rosenblatt en læsesituation (Rosenblatt 2004, 1369). I forhold til I's kommentar, så

finder hun tryghed i disse bestemte mønstre i den kontekst, som læsegruppen læser i. Selvom deltagerne sætter sig selv i spil, har de hele tiden teksten at vende tilbage til. Derudover udspilles en læsegruppesession på samme måde, så der kan for deltagerne findes en tryghed i, at de ved, hvordan det kommer til at udspille sig, og at man i samtalen hele tiden kan vende tilbage til teksten, hvis det bliver for personligt i samtalen. Rosenblatt kalder læsning for "a choosing activity" (Rosenblatt, 1370). Der vil ofte være nogle foregående forventninger og idéer inden læsningen. Deltagernes tidligere erfaringer med sprog og tekst skaber forventninger, men også deltagernes nuværende situation og interesser. Afspejlet i læsegruppens deltagere har de tidligere erfaringer også betydning. I fortæller om højtlesningen "I starten synes jeg, at det var lidt mærkeligt, men jeg kan faktisk godt lide det. Det skaber et fælles niveau, hvor alle kan være med. Det bliver mere tilgængeligt. Jeg kan godt lide, at der bliver læst højt. Så ser man noget andet i teksten" (I, 23 år, 11.1.). Citatet afspejler, hvordan foregående forventninger kan ændres. For I virkede højtlesningen mærkelig. Hun er ikke den eneste, som har denne opfattelse. Det er min opfattelse, at flere af deltagerne skal vænne sig til denne form frem for den klassiske læsekreds, hvor alle har læst værket på forhånd. Anne-Kari Skardhamar beskriver også betydningen af samtalen om teksten. Hun tager udgangspunkt i litteraturundervisning i folkeskolen (Skardhamar 2001, 82). Hendes opdagelser kan dog alligevel overføres til samtalen i læsegruppen. Hun skriver "På spørgsmål om, hvad der kunne være fordelene ved at samtale, svarede mange elever, at de forstod teksten bedre, hvis de snakkede sammen om den" (Ibid.). Dette er også, hvad I beskriver i ovenstående citat, og som hun uddyber med "Det er sjældent, at folk siger noget, som er helt hen i vejret (...) Hvis man lige får lov til at forklare sig, så kommer der nogle virkelig gode snakke ud af det. Det synes jeg er en kæmpe værdi, at man prøver at møde hinanden og forstå hinanden" (I, 23 år, 7.3.). N siger også "Det udvider min horisont, fordi jeg har prøvet at læse digte, men jeg synes ikke, at jeg har fået noget ud af dem, når jeg har læst dem alene. Jeg tror, at det er noget af det, som åbner sig allermest op, når man læser det sammen" (N, 28 år, 34.1.). Han uddyber "Jeg tror bare helt lavpraktisk, at jeg laver konnotationer i bevidstheden og forståelsen af den og det, har jeg ikke oplevet før, når jeg læste selv" (N, 34.3.). Samtalen om teksten kan altså både åbne forståelsen af teksten, men også forståelsen af hinanden som mennesker. Det er netop de transaktioner, som hele tiden foregår, og som for hver gang læsegruppen mødes, hele tiden ændres, da der hver gang åbnes op for nye forståelser af hinanden. Jeg vil ikke gå ind i en analyse

af samtalen. Dog finder jeg det relevant at inddrage didaktikken omkring samtalen, da de ovenstående citater viser betydningen af denne for deltagerne, og da det er i samtalen, at forhandlinger om forståelse udspiller sig. Afsnittet står i forlængelse af Felskis begreber om brugen af litteratur og postkritikkens tanker om at se på, hvordan en skønlitterær tekst indgår i en konkret kontekst med bestemte læsere, der påvirkes af bestemte skønlitterære tekster (Kjerkegaard u.å., 1). Hvorfor *Guidet fælleslæsning* kan ses som en forlængelse af postkritikken beskriver Kjerkegaard:

Litterær metode i en postkritisk forstand handler derfor i virkeligheden snarere om personlige dannelsesprocesser end om metode i gængs forstand. At samtale og dermed reflektere over litteratur skærper opmærksomheden på det, som vi i første omgang måske ikke var (nok) opmærksomme på, men som alligevel har haft en effekt på os, da vi læste teksten.

(Kjerkegaard u.å., 14).

I læsegruppen er fokus på de personlige erfaringer og dannelsesprocesser. Højt læsningen og den efterfølgende samtale skærper opmærksomheden på teksten og på nye måder at anskue det læste på. Det sker ved at være åben for hver enkelt deltagers forståelse, og åben for at ændre sit eget første indtryk og være opmærksomme på det, som vi i første omgang ikke var opmærksomme på, som Kjerkegaard skriver det.

4. DET FÆLLES TREDJE – LITTERATUREN I LÆSEGRUPPEN

Det siger sig selv, at de skønlitterære tekster til læsegruppen aldrig er tilfældigt valgte. Der ligger naturligvis flere refleksioner bag valgene både faglige og personlige. Overvejelserne bygger på min faglighed fra min bachelor i Nordisk sprog og litteratur og en refleksion over skønlitteratur, som målgruppen 18-35-årige kan genkende sig selv i. Derudover bygger det på læseguide-kompendiet udleveret af Læseforeningen under læseguideuddannelsen (Læseforeningen 2022). Jeg vælger typisk også tekster, som har haft en betydning for mig eller vakt en forundring, genkendelse eller en nysgerrighed, som jeg ønsker at dele med de andre deltagere.

4.1. Overvejelser i udvælgelsen af litteratur

En læsegruppesession varer halvanden time. Her skal vi både nå at læse en prosatekst, et digt og have en samtale. Derfor har det betydning, hvor lange prosateksterne er. Det er ikke altid nemt at afgøre på forhånd, hvordan udfaldet vil være blandt deltagerne. Det er en erfaring, som jeg bliver klogere på undervejs i forløbet. Da vi læser et uddrag af "Alvin" af Jonas Eika, bliver det klart for mig undervejs, at teksten er alt for lang til en læsegruppesession. Samtidig er fortællingen i teksten svær for nogle af deltagerne at følge med i og forstå. Det betyder, at jeg går derfra med en uforløst følelse efterfølgende. Teksten måtte læses hurtigere end normalt på grund af længden, og vi havde ikke ordentlig tid til at få snakket om fortællingen og de ting, som var svære at forstå, som fx personernes indbyrdes forhold og den lettere kaotiske stemning. Eksemplet her viser, at selvom man har funderet over valget af tekster, kan man vurdere forkert. Selvom en novelle karakteriseres ved at være en kort fortælling, leger forfattere som Jonas Eika, Alice Munro og Caroline Albertine Minor, som vi også har læst i læsegruppen, med genrebetegnelsen og har i deres novellesamlinger noget længere noveller end fx i Judith Hermanns novelle "Digte". Da vi læser Hermanns novelle, er det derfor en helt anden oplevelse end med Eika. Her læser jeg langsommere, holder længere pauser, og vi har mere tid til at snakke om fortællingen, karaktererne og deres indbyrdes forhold. Vi har til denne gang også mere tid til at have en længere samtale om digtet af Anna Rieder og Birgit Bundesen (Bilag D). Når vi har god tid til både prosateksten og digtet, er det også nemmere at se koblingen mellem de to tekster. Disse har altid en forbindelse gennem et specifikt tema, sproget eller andet, der kan kobles sammen. Et eksempel på dette er, da vi læser Bjørn Rasmussens *Huden er det elastiske hylster som omgiver hele legemet* sammen med et digt fra Ursula Andkjær Olsens *Mit smykkeskrin* (Bilag D). Hvor begge tekster er inspireret af undervisningen på Nordisk i faget "Den kropslige vending i dansk samtidslitteratur", og begge tekster beskriver kropslighed på forskellig vis. Narrativet er også altid vigtigt i udvælgelsen til prima vista læsningen, hvor jeg forinden har tænkt over, hvad det er for en fortælling som fortælles, og hvordan handlingen fremstilles. Jeg vælger Bjørn Rasmussen på baggrund af en tidligere spændende diskussion om romanen. Det er min opfattelse, at den i høj grad vækker *chok* og *viden* hos læseren og beretter om et liv langt væk fra læserens eget og et sprog, som er sprængt, og derfor spændende at dykke ned i, men formentlig også svært for prima vista-læseren at finde rundt i. Jeg er meget spændt på, hvordan deltagerne i læsegruppen tager

imod uddraget. Til denne læsesession er der tre mandlige deltagere til stede. Undervejs i læsningen bliver jeg, på grund af oplæsningen, meget opmærksom på sproget, og hvordan kroppens legemer, lyster og væsker beskrives. Den ene af deltagerne bliver meget optaget af fortællingen. Efter vi har læst uddraget, fortæller han, at han må læse romanen færdig, idet han er nødt til at vide, hvordan det ender for jeget og forholdet til ridelæren. En anden deltager siger ikke meget undervejs og fortæller, at han væmmes ved misbruget og magtforholdet og i øvrigt mener, at sproget er for destruktivt til, at han finder teksten interessant. Jeg vidste godt inden læsning, at uddraget kunne modtages forskelligt. Det var netop min hensigt. Derfor glæder det mig, at en af deltagerne tager romanen til sig, og jeg dermed har vakt en nysgerrighed, og samtidig har jeg respekt for, at den ikke falder i god jord hos alle deltagerne. Litteraturen er ikke kun skabt for at *please* læseren. Der kan være en tendens til, at når man tænker tekster ind i en sundhedskontekst, skal det være rart for læseren, men litteraturen må også gerne chokere og forarge, som ovenstående er et eksempel på. Selvom man selvfølgelig må tage sig visse forbehold i bestemte læsegrupper og kontekster.

Jeg vælger oftest litteratur af danske forfattere. Dette skyldes til dels min faglighed fra Nordisk, men til dels også, at jeg er af den opfattelse, at når man (nær)læser litterære tekster på dansk, så kryber det mere ind under huden. Vores modersmål er helt simpelt forbundet med større effekt. Tekster på dansk danner desuden en lettere *genkendelighed* gennem særlige udtryk, vendinger, referencer, og kontekst. Sproget kan derfor ofte læses og forstås på en anden, dybere måde end ved oversat litteratur. Det gør sig blandt andet gældende i et uddrag fra romanen af Bjørn Rasmussen:

Brødrene svælgede i knæet, moderen bragte jod. Familien er konkret, familien er utilsigtet blind, dette ved vi. Familien er til for at minde den lille om, at der findes en rod, og roden gør ondt og gør godt, og roden skal værnes om, det er en pligt, og rodens lokalitet skal værnes om, flaget hejses. I dag drømmer jeg om flagbrændinger i gaderne, jeg savner en større respekt for tekstiler end at dekorere dem med symboler og lort (...)

(Rasmussen 2011, 7).

Hvor de sproglige vendinger gør både sproget og fortællingen destruktivt og opbyggeligt på samme tid. Tydelige sætninger, som disse, kan være nemmere at forholde sig til på dansk. I

fortæller, at hun ofte læser engelsk litteratur på originalsproget, hvilket også peger på, at visse fortællinger fungerer bedst på originalsproget. Hun udtaler desuden, at "det bringer følelser i spil" (I, 23 år, 11.3.). Det samme gør sig gældende med de danske tekster, hvor visse følelser eller opfattelser bedst formidles på vores modersmål. Derfor kommer det også til udtryk via læsningen af enkelte tekster, at M ikke har dansk som modersmål. Der er således nogle få faste vendinger og udtryk, som han ikke har hørt før, og som vi i pausen snakker om og forklarer. Disse kan ikke altid direkte oversættes til andre sprog eller mister betydningen ved oversættelse, men fungerer som en god og lærerig snak for både mig, som læseguide, og deltagerne i forsøget på bedst muligt at forklare betydningen gennem synonymmer eller anekdoter. Ifølge Dorthe Carlsen og Thomas Illum Hansen er tekster "ytringer om noget. Ytringer er situationsbestemte meddelelser. Det betyder, at kommunikationssituationen er styrende for sprogbrug og referencer til en omverden" (Carlsen & Illum 2013, 4). Dertil kommer, at i nogle samtaler er fokus på indholdet, imens de andre gange er fokuseret på formen. Formentlig er en samtale med fokus på formen nemmere med udgangspunkt i en tekst på dansk, hvor der netop kan være særlige sproglige udtryk eller en særlig brug af stilistiske virkemidler, som er nemmere at genkende på et sprog, man kender til bunds.

Ikke alle læsninger skal fokusere på det formmæssige. Længden, sprog og tema varierer også alt efter læsegruppen, og de mennesker man sidder overfor. Min egen læsegruppe er meget åben for forskellig slags litteratur og kan også godt udfordres på længden af teksten samt genre og tema. Jeg præsenterer dem blandt andet for genren magisk realisme, som "i litterær stil og strømning (...) er kendetegnet ved indføjning af myter og magi i en realistisk gengivet verden (Hessellund & Zerlang 2022). Jeg har, ligesom deltagerne i læsegruppen, været åben for deltageres ønsker til tekster, hvorfor vi også har læst oversat litteratur trods ovenstående pointer. Det gælder blandt andet japansk litteratur, som den ene af deltagerne er meget interesseret i "Du har også været åben for andet. Jeg har foreslået noget japansk, og der var noget afrikansk. Så det synes jeg også, at der har været plads til" (N, 28 år, 27.3.). Som udgangspunkt har jeg bestemt litteraturen, men som det fremgår, har der et par af gangene været en af deltagerne, som på forhånd har vist mig en prosatekst og et digt, som jeg har læst højt den efterfølgende gang.

Jeg spørger alle deltagerne ind til, om de finder litteraturen relevant. N fortæller: "Jeg synes, den er relevant. Det er ikke noget, jeg sådan selv ville have valgt at læse; fordi jeg tror,

af en eller anden grund, læser jeg ikke så meget dansk litteratur (N, 28 år, 27.1.). Han siger om dansk litteratur: "Det synes jeg, har været givende på en anden måde at læse det, end hvad jeg ellers har læst" (Ibid.). Og uddyber "Det er måske nogle andre temaer, der bliver taget op. Og ja, måske en anden måde at skrive på også. I hvert fald mere end meget af det, jeg har læst" (27.3.). I finder også litteraturen relevant, hun siger

Jeg synes, at der har været en god vekselvirkning mellem at nogle gange er det tekster, som har drejet sig om problemer ude i verden (...) Og så har vi læst tekster, hvor man er mere inde i karakteren (...) Så det synes jeg har været fedt. At der har været en balance mellem, at nogle gange har vi snakket om de lidt større problemer, miljøproblemer og et mere samfundsmæssigt plan, og andre gange på et mere personligt og individuelt plan

(I, 23 år, 9.1.).

I fortæller også om dansk litteratur "Jeg kan godt lide at læse dansk litteratur, men det er ikke så ofte at jeg læser nyere. Jeg har læst mange klassikere som Pontoppidan, Tom Kristensen og Martin A. Hansen (...) Det er fedt at kunne sige, at man har læst de danske klassikere" (I, 11.3.). Jeg hæfter mig ved denne bemærkning, da I tidligere har ytret, at hun kun har fortalt om sin deltagelse i læsegruppen til få personer, men finder det så alligevel sejt, at kunne fortælle højt om den læste litteratur. Hun finder altså ikke skam i selve det at læse, men skammen ligger i deltagelsen i det interessebaserede fællesskab.

Produktionen af dansk skønlitteratur har i de seneste år også overhalet produktionen af oversat skønlitteratur, viser en af Bogpanelets undersøgelser (Schmidt 2022, 11). Rapporten konkluderer samtidigt, at danskere helst læser dansk litteratur eller litteratur, der ligner det danske og derfor er mest velkendt" (Schmidt, 20). Rapporten affødte en diskussion om den oversatte litteratur og forlagernes arbejde for at fremme netop denne i Danmark. Jeg vil ikke blande mig i diskussionen her, men forlagschef for skønlitteratur ved Politikens Forlag, Line Miller, som tog aktiv del i debatten, mener, at danskerne hungre efter genkendelighed i litteraturen og derfor vælger den danske skønlitteratur frem for den oversatte (Baastrup 2023). Selvom den oversatte litteratur også er vigtig for vores forståelse af verden og andre kulturer, ønsker jeg som læseguide at fremme interessen for danske forfattere. Ved at præsentere deltagerne for forfattere som Caspar Eric, Glenn Bech, Olga Ravn og andre danske samtidsforfattere kan jeg

forhåbentlig ændre udtalelser som den ovenstående til, at det er fedt at læse forfattere, som belyser samfundets problemer, klima, kroppen og identitet, og som har karakterer og miljøer, som deltagerne kan genkende sig selv i. Som N også nævner, er der andre temaer der tages op i litteraturen og en anden måde at skrive på (N, 28 år, 27.3.). I udtaler også: "det er noget, man især som ung kan relatere til. Fx at man er ensom eller bekymret for miljøet, har det svært eller har svære relationer til andre og sig selv" (I, 23 år, 10.1.). Som læseguide vil jeg også gerne vise noget af mig selv til deltagerne. Det gør jeg ved at dele den litteratur, som jeg selv holder af at læse og ved at præsentere tekster som taler ned i det samfund, vi lever i og belyser temaer, som jeg finder relevante for en spændende samtale i læsegruppen.

4.2. Litteratur som underholdende

En væsentlig del af den umiddelbare læsning er, at titel og forfatter ikke fremhæves før efter læsningen. En fordel ved dette er, at teksten læses uafhængigt af forfatteren og tekstens samtid. Her læner læsningen sig op ad nykritikken, men adskiller sig igen fra denne, da teksten ikke er autonom, fordi læserens oplevelse er det primære udgangspunkt for læsningen. Da vi i læsegruppen læser Emil Aarestrups digt fra 1838, hvor forfatter og årstal er sløret, bryder M ud i grin og store smil. En reaktion han ellers ikke har på digtene. Da jeg har læst digtet op, fortæller han om den persiske digter Rumi og om persisk kultur, hvor M kommer fra, og hvordan denne type digte typisk læses af mænd for kvinder. Vi har en snak om kulturelle forskelle, og hvordan disse forskelle også er udtrykt i kunsten. Det der gør sig gældende i denne situation er, at M oplever en *genkendelighed* i digtet, selvom digtet er flere hundrede år gammelt. Hvilket overrasker ham, da jeg efterfølgende fortæller forfatter og årstal. For ham var det et persisk kærlighedsdigt. Om situationen havde set anderledes ud, hvis M havde været bevidst om forfatteren inden læsning er sandsynligt. Han kendte ikke Aarestrup, men som læseguide har jeg ikke tidligere oplevet denne reaktion hos den pågældende deltager, hvilket i sig selv var en oplevelse. En ulempe ved at skjule forfatteren for deltagerne er, at jeg som læseguide sidder inde med en viden, som de andre i gruppen ikke har, og derfor bliver det asymmetriske forhold tydeligere. Det er uundgåeligt med et asymmetrisk forhold i relationen mellem læseguiden og deltagerne, men man kan argumentere for, at når læseguiden sidder inde med en større viden om teksten og dens samtid, mødes vi ikke med samme udgangspunkt for læsningen. Selvom jeg som

læseguide sidder inde med en viden og et kendskab til teksterne, som deltagerne ikke har, forsøger jeg altid i samtalen at åbne op for nye forståelser og andre læsninger af teksterne, end den jeg selv kommer med.

Også andre tekster har bragt smil og grin frem i læsegruppen. I beskriver hvordan litteratur også kan være skør og sjov "Jeg synes, at det har været nogle rigtig sjove tekster, som vi har læst. Også nogle jeg ikke selv ville vælge. At vi nogle gange læser lidt skøre og mærkelige ting. Også nogle af digtene. Især fordi jeg ikke selv læser digte normalt" (I, 23 år, 7.1.). Lars Handesten skriver om litteraturen som underholdende "Spørger man fritidslæsere, hvorfor de læser, er der stor sandsynlighed for, at de svarer: for underholdningens skyld (Handesten 2022, 1). Handesten bringer også Martin Zerlangs udlægning af underholdning, som noget der er "afhængig af en aktiv menneskelig indsats" (Handesten, 6). Denne slags underholdning, som man finder i litteraturen, beskrives som:

"en mere "intelligent" underholdning, fordi publikum, i hvert fald i mindste mål, selv har en aktiv rolle at spille via sit engagement og måske også direkte deltagelse. Sådan set er litteratur i bred forstand en intelligent form for underholdning, fordi den altid fordrer et vist intellektuelt beredskab og engagement af sin læser. Læseren får ikke det hele serveret, men må selv gøre sig billeder og forestillinger ud fra teksten.

(Ibid.).

Da vi læste teksterne "Blomster" af Jakob Ejersbo og "Hundene i Aix" af Pernille Abd-El Dayem var samtalen præget af grin og sjove fortællinger fra deltagerens liv. Det var netop gennem den aktive rolle og direkte deltagelse i samtalen, at stemningen blev løftet, og vi hver især beskrev de billeder og forestillinger, vi gjorde os ud fra teksterne og kobledede med vores egne hunde eller besøg hos forældre. Det Zerlang beskriver, er netop hvad der sker i samtalen, når deltagerne vælger at være aktive og bidrage med deres opfattelser og forestillinger. I læsegruppen berører vi forskellige genrer og temaer i teksterne, og underholdes dermed på forskellig vis fra gang til gang. Nogle gange med grin og skøre fortællinger og andre dage vender vi mere seriøse emner og problematikker. De fire informanter giver også alle udtryk for, at de læser forskellige forfattere af forskellige køn, etnicitet etc. og forskellige genrer. Dette passer med deres jævnaldrende. "Generelt er der mange flere genrer, som bliver læst af en stor minoritet blandt de yngre

aldersgrupper, mens de ældre generelt samles om færre genrer" (Ørmen 2023, 25). Dog er der flere af deltagerne, som påpeger, at de ikke tidligere har læst digte eller foretrækker prosateksterne i læsegruppen "Jeg foretrækker dog novellerne frem for digtene" (C, 20 år, 10.1.). I tilføjer derudover, at det også har haft betydning for hende, at læsegruppen har været målrettet en bestemt målgruppe:

Jeg synes, at litteratur er godt til netop at skabe det her rum, hvor vi alle kan være i. Hvor man finder ud af, at man har noget tilfælles. Det handler både om at være til i verden, og jeg tror, at noget af det, er noget man især som ung kan relatere til. Fx at man er ensom eller bekymret for miljøet, har det svært eller har svære relationer til andre og sig selv (...) der er en eller anden form for fælles, eller delt, forståelse eller erfaring eller fælles forståelsesramme af, at man tilhører nogenlunde samme generation. At vi er vokset op under nogenlunde samme vilkår. I forhold til at være 70, det gør noget. Især det her med, at man bringer noget af sig selv ind i det her, hvordan man forstår litteraturen.

(I, 23 år, 10.1-10.3.).

Den fælles forståelsesramme kommer til udtryk i læsegruppen, men forskellene blandt deltagerne kommer også til udtryk. Her kommer det blandt andet til udtryk, at en af deltagerne er migrant og har levet femten år af sit liv i et krigshærget land, mens de tre andre interviewede er opvokset i Danmark. Alligevel finder de alle teksterne underholdende, fordi den fælles forståelsesramme gør det relevant. Det gør sig gældende med emner som kærlighed, identitet, svære valg, død etc. da de alle er universelle temaer, og dermed fungerer som et fælles ståsted i læsningen. Jeg vil i næste afsnit undersøge denne fælles forståelsesramme nærmere. Jeg vil starte med at beskrive et scenarie fra en pop-up læsning, hvor vi tog læsegruppen ned på Dokk1 som led i en proces for at rekruttere flere deltagere og skabe større opmærksomhed på læsegrupperne for unge og studerende.

4.3. Resonans mellem læser og tekst

Til pop-up læsning på Dokk1 medbringer jeg digtet "Den bedste tid" af Tove Ditlevsen (Bilag D). Jeg har sløret titlen, forfatter og årstal. En af deltagerne siger på et tidspunkt "det må være et nutidigt digt, ikke? Det handler jo om at tage en pause i hverdagen, og der er noget mindfulness over det". Jeg spørger de andre deltagere, hvornår de tror, at det er fra. Alle nikker genkendende

til hans påstand. Da jeg så fortæller dem, at digtet er fra år 1955, ser de overraskede ud. Selvom digtet er før alle os tilstedeværende er født, kan vi alle genkende os i det, som Ditlevsen beskriver. Det er netop denne genkendelse hos læserne, som skaber et *engagement* for læsningen. I interviewet med N spørger jeg ind til genkendelsen i litteraturen. Han svarer "man kan relatere til de karakterer, der er i skønlitteraturen. Det kan godt være, at man ikke kan se hele sig selv i en karakter, men så kan man se et aspekt eller den måde de handler på, og overveje om man selv ville have handlet på den måde" (N, 28 år, 29.1.1). Det er disse associationer mellem de fiktive personers erfaringsunivers og deltagernes selvbiografiske erindringer og forbindelser, som er med til at skabe resonans mellem læseren og teksten, som Steenberg beskriver det (Steenberg 2013, 837). Under læsningen af "Transfervindue" af Maria Gerhardt handlede samtalen meget om jegets måde at beskrive sine omgivelser, sygdom og reaktioner på. Her kom det tydeligt til udtryk, som N beskriver, at selvom man ikke ser sig selv i figuren, så kan man genkende aspekter og overveje handlingerne. Det førte til en snak om pårørende og syge, samtidig oplevede en del af deltagerne forundring eller overraskelser under læsningen. Dette ses ofte i læsegruppen, fordi vi benytter *Guidet fælleslæsning*, hvor vi undervejs bliver klogere på karaktererne og handlingen, men fordi der holdes pause undervejs, er der dele af fortællingen, som først afsløres senere og dermed kan første pause handle om én anskuelse og næste pause en helt anden. Både N og M nævner også *empati* som en af gevinsterne ved læsning. "det gør en mere empatisk at læse" (30.4.) og "så kan jeg dermed have en stor forståelse og empati for andre" (M, 30 år, 3.3.). At vi bliver mere empatiske af læsning, advokerer blandt andet Rita Charon også for, og derfor undervises der blandt andet i skønlitteratur på de sundhedsfaglige uddannelser på Syddansk Universitet. Charon skriver "Banner headlines are made of studies proving that reading fiction, but not nonfiction, triggers empathic activity in the brain of the reader (Charon 2017, 163). Ifølge Charon og andre forskere kan læsning af skønlitteratur udvikle empati, hjælpe læseren til at afkode kulturelle koder og give indsigter i sociale klasser (Rasmussen 2017, 83). At skønlitteraturen har fundet vej ind på de sundhedsfaglige uddannelser, hvor naturvidenskab og humaniora blandes, er en del af det interdisciplinære felt, som Læseforeningen også arbejder inden for, i arbejdet med kultur og sundhed. Netop koblingen mellem kultur og sundhed arbejdes der også med i Aarhus Kommune (KoSA), samt i forskningen på Faculty of Arts på Aarhus Universitet (Arts.au.dk). Det beskrives også i bogen *Kultur og sundhed* (Jensen 2017), som jeg tidligere har refereret til. Jeg synes, det er

interessant, hvordan tværfagligheder kan åbne for nye betragtninger og forståelser inden for hvert fagområde. I det følgende vil jeg diskutere og undersøge det interdisciplinære felt Læseforeningen arbejder i, og hvordan kultur bruges som sundhedsfremmende initiativ. Jeg vil indledningsvis undersøge Læseforeningens kulturformidlingsindsats, herunder formidlingsstrategier og paradokser.

5. KULTUR SOM SUNDHEDSFREMMENDE INITIATIV

Jeg har tidligere redegjort for deltagelsesbegrebet forstået af teoretikerne Nina Simon og Nico Carpentier. Jeg vil her benytte deres forståelse af begrebet til at diskutere dokumentation i kulturen. Jeg vil yderligere inddrage Casper Hvenegaard Rasmussens begreber om formidlingsstrategier og paradokser (Rasmussen 2020) samt Gitte Ballings forståelse af kulturformidlingens forandring (Balling 2021). Som jeg tidligere har skrevet, arbejder Nina Simon med deltagelse som noget socialt. Jeg kategoriserede i forlængelse heraf Læseforeningens deltagelsesform som *værtskab*, *bidrag* og *samskabelse*. Nico Carpentier ser deltagelse som demokratisk og en måde at omfordele magten på. Her beskrev jeg, hvordan Læseforeningens arbejde handler om at brede litteraturen ud og derigennem omfordele magten, så litteraturen kommer ud til alle sociale lag i samfundet. Begge teoretikers forståelse af deltagelse lægger sig i forlængelse af postkritikken og litteraturens anvendelsesmuligheder, og hvordan der både gennem *samskabelse*, *bidrag* og *omfordeling* bliver skabt *attachment* blandt deltagerne.

Rasmussen præsenterer to forskellige kulturbegreber; *det brede* og *det smalle* (Rasmussen 2020, 25). Hvor *det brede* skal forstås som noget vi *er*, dvs. noget processuelt og mere antropologisk, så skal *det smalle* forstås, som noget vi *har*, det er produktorienteret og mere humanistisk (Ibid.). Læseforeningen skal i denne forståelse ses som *det brede* kulturbegreb, hvor kulturen udføres i praksis og i fortolkningen af praksis (Rasmussen, 24). Kulturen er processuel i det, at arbejdet hele tiden udvikles, forandres og gentænkes. Rasmussen præsenterer yderligere fire strategier for kulturformidlingen: 1) *Afsenderbaseret*, 2) *modtagerorienteret – sociologisk tænkning*, 3) *modtagerorienteret – markedstænkning* og 4) *brugerinddragende* (196-197). Der er her tale om den brugerinddragende formidling med rod i oplevelsestænkning, hvor fokus er på dialog, og kommunikationen er tovejs. I denne type formidling ses kunst og kultur, som noget der kan oplyse og danne, og den kulturpolitiske strategi er at skabe kulturelt demokrati (Ibid.). Det

passer med Carpentiers deltagelsesbegreb som demokratisk, og Læseforeningens egen beskrivelse: "Vi har et særligt fokus på at inddrage mennesker i udsatte livssituationer, og vi arbejder på tværs af samfundets sektorer for at etablere læsegrupper alle mulige steder, hvor mennesker kan mødes" (Læseforeningen(C)). Denne strategi betragter facilitatoren som kulturformidler, og den gode formidling sigter mod at aktivere brugeren (Rasmussen 2020, 197). Derfor passer det også med Simons deltagelsesform, hvor facilitatoren sørger for *samskabelse* og *bidrag* i aktiveringen af brugerne.

Ifølge Gitte Balling forandrer kunstens funktioner sig. I dag er kunstens status knyttet til dens evne til at stille spørgsmål, skabe refleksion og danne mening og dermed mindre formåls – og nytteløs (Balling 2021, 20). Hun fremhæver *det dobbelte kulturbegreb*, hvori der ligger en kompleksitet om, hvorvidt fokus er på kultur som noget uden for os eller kultur som noget i os. Det er, argumenterer hun, disse to niveauer som forenes i kulturformidlingen (Balling, 29). Hun argumenterer yderligere, at hvis man tænker kultur som noget, man gør, så bliver kultur noget "som nogen gør med noget (andet) over for nogen (andre), og som derfor er uadskilleligt fra et relations – og et praksisbegreb" (31). Kulturen bliver forbundet med handlinger, som mennesker udfører og derigennem skaber nærhed eller distance til andre. Det er relationer mellem mennesker og i omverden (Ibid.). I forhold til Læseforeningen ses det tydeligt, at kunstens funktioner har forandret sig, og at kulturen forbindes til handlinger som skaber relationer. I læsegrupperne er skønlitteraturens status knyttet til evnen til at stille spørgsmål, skabe refleksion og danne mening. Derfor er noget kunst (skønlitteratur) bedre end andet i denne kontekst, som jeg også påpegede tidligere i specialet. Ifølge Balling ses forandringen i kulturen også i, at "[a]ktuel kulturformidling er i mindre grad facitorienteret og i større grad mulighedsskabende, fordi den ses mere som en proces og mindre som et mål" (Balling 2021, 65). Dette praktiseres ude i læsegrupperne, hvor der ikke er fokus på et bestemt facit, som skal findes i læsningen, men snarere processen og det mulighedsskabende, hvor der er plads til deltagernes forskellige udlægninger af skønlitteraturen og muligheden for en mere åben læsning, som også flere af deltagerne fremhæver i fælleslæsningen fremfor den individuelle læsning i hjemmet. Læseforeningen er dog facitorienteret på den måde, at hvert projekt evalueres og dokumenteres, ikke nødvendigvis for et bestemt mål, men snarere som en del af hele processen. En proces der også sigter mod et mål om forankring af projekter eller yderligere bevillinger, og heri ligger også at

kulturen kan knyttes til sundhed. Selvom det er essentielt for Læseforeningens fremtidige virke, vil jeg argumentere for, at kultur ikke altid skal knyttes til sundhed. Dette argumenterede Kant for med begreberne *formålsbestemt uden formål* og *iagttagelsen er interesseløs* (Balling, 22). Jeg vil hæfte mig ved det første, nemlig at kulturen er skabt uden et formål om at være nyttig eller praktisk. Man kan argumentere for, at skønlitteraturen mister sin æstetiske værdi ved at skulle læses i en læsegruppe med et formål om at starte en samtale og medføre effekter hos deltagerne. Kulturminister Jakob Engell-Schmidt skriver i en kronik fra maj 2023, at kunst og kultur ikke skal have en funktion, og selv i tilfælde hvor de bare er sjove, hyggelige eller flotte er med til at skabe en forbundethed gennem fælles oplevelser og referencepunkter:

Og nej. Kunst og kultur skal ikke død og pine have en funktion. Det må også gerne bare være flot, sjovt eller hammer hyggeligt. Men selv i de tilfælde er kulturen med til at skabe den forbundethed, der måske aldrig nogensinde har været vigtigere end nu. Gennem fælles oplevelser og referencepunkter

(Engel-Schmidt 2023).

Men det er ikke kun hos Læseforeningen, hvor der ses et formål med kunsten. Med en udvidelse af kulturbegrebet opstår der i 1980'erne og 1990'erne en stigende interesse for kulturens økonomiske potentiale. Med den øgede interesse vinder det *institutionelle kulturbegreb* indpas i kulturpolitikken (Balling 2021, 57). Kulturens mål betragtes nu også som et middel til økonomisk vækst, og kultursektoren er i voksende grad underlagt økonomiske logikker (Ibid.). Ligesom vi ser det i dag med Læseforeningen og andre kulturelle aktiviteter. Denne type foreninger og aktiviteter er ofte støttet af fonde og store bevillinger. De økonomiske logikker, som kultursektoren er underlagt, kræver derfor dokumentation af effekter og resultater. For Læseforeningen gælder det, at de bliver nødt til at vise at litteraturlæsning er sundhedsfremmende for at skaffe flere penge til at opretholde aktiviteterne i foreningen.

5.1. Paradokser i kulturformidlingsindsatsen og deltagelse

Hvor jeg tidligere præsenterede fire kulturformidlingsstrategier, peger Rasmussen på tre paradokser i kulturformidlingen: 1) fokus på at dokumentere kulturformidlingens effekter, samtidig med at det er svært at dokumentere 2) kulturen fremhæves som væsentligt

samfundsområde, men fylder mindre i den offentlige debat 3) brugerinvolvering fylder mere i måden, vi taler om kultur på, men medtænkes ikke i de konkrete formidlingstiltag (Rasmussen 2020, 200). Læseforeningen skriver: "[d]esuden arbejder vi med at dokumentere effekten af deltagelse i læsegrupper og udvikle forskningsfeltet indenfor litteratur og mental sundhed" (Læseforeningen(C)). Paradokset i dette ligger i, at når fokuset er på, hvad der virker, og at kulturen skal kunne noget, kan det overskygge oplevelse og formål. Hvis formålet i at mødes hver uge og læse sammen i halvanden time ligger i at skabe *engagement* gennem *chok*, *fortryllelse*, *genkendelse* og *viden*, hvorfor så fokusere på effekt og dokumentation? Rasmussen skriver "Når kunst og kultur støttes med offentlige midler, sker det ikke kun ud fra devisen om kunst for kunstens skyld (...) men det er endnu svære at dokumentere mange af kulturpolitikens samfundsmæssige mål" (Rasmussen 2020, 200). I en kronik i *Jyllands-Posten* skriver Bestyrelsesleder for Statens Kunstfond, Gitta Malling: "Kunsten i sig selv skaber ikke forandringen. Det bør være en kulturpolitisk ambition at give flere adgang til kunst, der opleves relevant" (Malling 2023). Mette Steenberg og Charlotte Ettrup Christiansen skriver i en artikel til Altinget.dk, hvordan kunst udgør et præstationsfrit rum for dem, der mistrives (Altinget.dk A). Dermed blander de sig også i debatten. De henviser til et interdisciplinært forskningsprojekt, som de selv udførte i årene 2017-2021, hvor resultatet viste, at poesien gav psykisk sårbare mulighed for at opleve nærvær og åbenhed sammen med andre og være mere end sin lidelse (Ibid.). De har med forskningsprojektet vist et af kulturpolitikens samfundsmæssige mål, og givet flere adgang til kunst, der opleves relevant, som Mallings argumenterer for. Desuden støttes Læseforeningens arbejde både af offentlige og private aktører som Nordea Fonden, Velux Fonden og Aarhus Kommune. For Læseforeningen gælder det, at store bevillinger fra fonde og kommuner også kræver dokumentation af effekterne, for at opretholde eller forlænge disse bevillinger. Dette ytrer andre forskere sig om i en artikel, der skal ses som et modsvar til ovenstående ytring om sparsom og simplificeret evidens inden for området kultur og sundhed (Altinget.dk B). Med de to artikler og den nuværende kulturministers ytringer bringes kulturen ind som et samfundsområde i den offentlige debat, som var Rasmussens andet paradoks. Forskerne bag kritikken om simplificeret evidens bekræfter Rasmussens første paradoks. De mener, at der ikke er nogen direkte årsagssammenhæng mellem at skrive eller læse poesi og bedre mental sundhed (Altinget.dk B). De

skriver yderligere "Det er således kun i mindre omfang, og måske slet ikke, kunsten, som øver en virkning på deres oplevelse af interventionen" (Ibid.).

Min egen læsegruppe er også henvendt til psykisk sårbare. Interviewene indikerer, at læsegruppen har gavnet deltageres mentale sundhed i en periode af deres liv, hvor de manglende nogen at dele deres interesse med, følte sig alene i skrivningen af større opgave på studie eller har stået uden for skole og arbejdsmarkedet. For nogle af deltagerne har den største betydning været litteraturen og samtalen om den, mens det for andre har udviklet sig til venskaber og dermed måske fællesskabet, der har haft størst betydning. I artiklen *Mellem kommunikation og kreativitet – deltagelse som æstetikens missing link?* skriver Lektor Birgit Eriksson "Problemerne med at indfri kunstens løfte om at inkludere alle i en fællesmenneskelig kommunikation er iøjnefaldende, hvis vi ser på så forskellige felter som kulturpolitisk, smagsfællesskaber, marketing og internettet" (Eriksson 2014, 37). Citatet her giver også udtryk for de fire informanternes forskellige svar på deres udfald af læsegruppen. Samtidig giver citatet også udtryk for et problem i Læseforeningen, lignende foreninger og andre litterære aktører som biblioteker, hvor der trods en tanke om almentilgængelig litteratur for alle ikke lykkedes at inkludere alle i fællesskabet. Der er, ifølge Eriksson "Trods årtiers afprøvning af forskellige kulturpolitiske inklusionsstrategier (...) stadig en social skævhed i interessen for kunst" (Ibid.). Deltagelsesagendaen har også ændret rammerne for kulturinstitutionerne: "Fokus er dermed drejet fra oplysning til oplevelse, fra formidling til involvering, fra værker til brugere" (Eriksson 2019, 10). Denne ændring ses i Læseforeningens arbejde, hvor fokus netop er på oplevelse, involvering og brugerne (deltagerne). Denne forskydning kalder Balling for *collection to connection*, hvor man tidligere fokuserede på indsamling, bevaring og studiet af kunsten til nu, hvor fokus i højere grad er på modtagerne og brugerne af kunsten (Balling 2021, 63). Det betyder også, at deltagelse i højere grad motiveres af økonomiske – og socialpolitiske argumenter (Eriksson 2019, 10). Denne forskydning, hvor deltagelse motiveres af økonomi og socialpolitik bliver mødt af kritik. Eriksson skriver videre

At transformere marginaliserede grupper til deltagere anses da for at være en måde, hvorpå der kan skabes ny vækst og social sammenhængskraft. Blandingen af demokratiske, økonomiske og sociale motiver betyder samtidig, at deltagelsen i kunst og kultur i stigende grad bliver mødt af en kritik for at

glemme æstetisk værdi og blot være et middel til andre mål såsom inklusion og myndiggørelse af udsatte grupper.

(Ibid).

Balling kalder det *the participation turn*, da der i 1970'erne kommer et større fokus på modtageren, som vi kender det fra kulturformidlingen i dag (Balling 2019, 57). Det betyder blandt andet, at formidlerens rolle er at hjælpe med at opstille en mulig betydningsramme for brugeren, og at folk selv skal have lov til at vælge, deltage og udfolde sig i kulturelle aktiviteter – heri det kulturelle demokrati (Balling, 56). Det er også i denne periode, at der opstår en stigende interesse for den enkeltes læseoplevelse (37). Der opstår en mere dialogbaseret og anerkendende tilgang til formidling med udviklingen af det *brede kulturbegreb* og øget anerkendelse af forskellige kulturforbrug og – opfattelser (Ibid.).

Læseforeningen oplever stor succes med projektet *Empowerment gennem medskabelse*, hvor formålet er at "videreudvikle læsefællesskaber som empowerment for mennesker i socialt udsatte livssituationer" (Læseforeningen(A)). Det er svært at argumentere imod denne form for initiativ, og måske glemmer Læseforeningen og lignende organisationer den æstetiske værdi i målet om at inkludere og myndiggøre udsatte grupper? Mikkel Bolt spørger også kritisk ind til deltagelse i *Kultur & Klases "Deltagelsens æstetik"* (Bolt 2014). Han skriver

To af de kritiske spørgsmål, der har rejst sig i kølvandet på dette grundlæggende ideal om deltagelse, er om netop de æstetiske fællesskaber i realiteten gør deltagelsen mere ekskluderende end inkluderende, og hvilken status den politiske fordring, der er indlejret i deltagelsesidealet, har i nutidige deltagelsesformer?

(Bolt, 12).

Bolt fremhæver, at æstetiske fællesskaber kan gøre deltagelse mere ekskluderende. Inddrages Bourdieus tanker om *kultur kapital*, som er evnen og viden til at indgå i samtaler, kultur og samfundsforhold og som enten tillæres gennem ens opvækst eller tillæres gennem uddannelse, har graden af denne kapital hos den enkelte også betydning for deltagelsen i æstetiske fællesskaber (Balling 2021, 62). For deltagere, som ikke har tillært sig kulturel kapital gennem opvækst eller uddannelse, kan deltagelsen i læsegrupper være ekskluderende, da det kan være

svære at indgå i en samtale om litteratur, og måske er deltagerne heller ikke vant til at læse. Det er netop denne barriere, som Læseforeningen forsøger at nedbryde, men for mange mennesker kræver det en vis viden og tilgængelighed, for at finde frem til denne slags fællesskaber.

Kulturministeren påpeger også, at 30% af danskerne ikke, eller kun sjældent, benytter kulturtilbud som biblioteker, museer, højskoler etc. Han skriver: "Det er nedslående og kalder på politisk handling (...) [jeg håber], vi politikere vil droppe skåltalerne og i stedet komme med konkrete bud på, hvordan vi får alle med i fællesskabet" (Engel-Schmidt 2023).

Som jeg nævnte tidligere, er to af deltagerne først begyndt at læse sent i livet. N startede først med at læse, da han startede på uddannelse. Derudover kommer han fra et hjem, hvor der ikke er blevet læst (N, 28 år, 27.9.). Her er det mere tydeligt, at I befinder sig i et miljø og i en social omgangskreds, hvor der er stort kendskab til litteratur, og hun fortæller, at hun har læst fra en tidlig alder (I, 23 år, 3.1.). Selvom de to deltagere kommer fra to forskellige baggrunde i mødet med litteraturen, besidder de begge i dag en *kulturel kapital* både fra deres engagement i litteratur og kultur, men også gennem deres uddannelse. For andre kræver det et stærkt socialt netværk, og dermed mere *social kapital*, at finde vej til denne slags kulturelle aktiviteter, og for andre igen, som ikke besidder hverken den ene eller den anden kapital kræver det offentlige tilbud, tilbud gennem psykiatrien eller lignende. Der er altså ikke lige mulighed for alle, for at deltage i kulturelle aktiviteter, til trods for, at der i dag er stort fokus på brugerne af kulturen, og at fokus har været på brugerne siden *the participation turn* i 1970'erne. Gitta Malling argumenterede for tilgængelig kunst med værdi for mange og kunst ud i hele landet (Malling 2023). Ifølge hende kræver det, at kommunerne får flere penge til at udvikle kunst – og kulturområdet i landets kommuner, fx gennem flere partnerskaber med private fonde (Ibid.). Mere støtte fra fonde kræver dog dokumentation på effekter, og så står man igen med spørgsmålet om kultur som sundhedsfremmende initiativ eller kultur uden formål og nytte, men som bare er til. Der foregår denne vekselvirkning mellem at kulturinstitutioner og kulturelle tilbud skal kunne overleve og tilbyde brugerne aktiviteter, og så at skulle dokumentere effekter og fremlægge resultater for at modtage yderligere bevillinger. Med dette in mente kan man stille spørgsmål ved, om Læseforeningen er et igangværende projekt med en slutdato? Om foreningen kommer til at fortsætte i dens nuværende form og måde at arbejde på? Eller om fremtiden byder på en helt anden arbejdsform for foreningen i arbejdet med litteraturformidling?

5.2. Fremtidsperspektiver for Læseforeningen

Nutidens deltagelseskultur består af aktive medskabere i produktionen af indhold. Et kendetegn ved denne deltagelsesform og de æstetiske fællesskaber er, de udskifter et passivt kulturforbrug med et aktivt producerende (Bolt 2014, 12). Dette gør sig gældende i Læseforeningen, hvor mere end 150 frivillige hver uge afholder læsegrupper i hele landet (Læseforeningen(C)). Foruden facilitering finder de, som nævnt i analysen, relevant litteratur, deltager i aktiviteter arrangeret af Læseforeningen eller af frivillige i foreningen. Med så mange frivillige i foreningen, som også består af frivillige ambassadører samt unge skønlitterære aktivister, kan man spørge, om Læseforeningen ville kunne fortsætte som en udelukkende frivilligdreven organisation? I dag arbejder Læseforeningen i høj grad med at inddrage de frivillige i kurser for kommende læseguider, i at arrangere events og generelt få en større rolle i foreningens arbejde. Måske Læseforeningen i fremtiden vil være præget af større ansvar hos de frivillige i visse opgaver. Om det ville betyde en omlægning til en kun frivillig dreven organisation, tror jeg ikke på, men at de frivillige kommer til at fylde mere i uddannelsen og i koordineringen, kan være en mulighed. Dette kræver selvfølgelig en stor rekruttering af frivillige. Her kan Læseforeningen håbe på, at nomineringen til Blixenprisen 2023 som årets indsats for litteraturformidling, kan skabe en øget interesse for frivillige. Nomineringen er samtidig med til at anerkende arbejdet med litteratur og formidling uden for de traditionelle litterære institutioner, og en anerkendelse af civilsamfundet som en vigtig platform til at bringe liv i litteraturen (Steenberg 2023). Nomineringen kan også øge interessen for nye samarbejdspartnere.

Jeg tror, at Læseforeningen i fremtiden vil udbrede arbejdet inden for psykiatrien og dermed sætte større fokus på kultur som sundhedsfremmende initiativ. Hvor interessen ligger i "skønlitterær infrastruktur og de kreative civilsamfundsfællesskaber som virkemiddel ind i arbejdet mod udsathed, ensomhed og mistrivsel" (Forsberg 2023). Dette kræver dog, som programchef Helene Forsberg fremhæver, tværsektorielt samarbejde med stærke partnerskaber og statslige midler til at finansiere (Ibid.). I den nyeste finanslov, som bærer præg af en presset økonomi, er der ikke sat mange penge af til kulturen. Det bliver tydeligt, som Gitta Malling skrev, at foreninger og kommuner skal finde pengene i private fonde. Med den nye finanslov kan der være lange udsigter for de ellers gode initiativer fra Læseforeningen, idet det dels kræver finansiering, og det kræver et stærkt samarbejde med en presset psykiatri. På den anden side kan

der argumenteres for, at psykiatriens pressede økonomi kan afhjælpes af læsegrupper i psykiatrien, fordi det er en billig måde at arbejde med psykisk sårbare. Forsbergs udtalelse giver anledning til at tro, at Læseforeningen vil styrke og forankre arbejdet mod udsathed, ensomhed og mistrivsel, hvilket i sidste ende kan kræve større bevillinger end dem foreningen hidtil har fået. Jeg tror samtidig på, at Læseforeningen vil undersøge og arbejde videre med andre samarbejdspartnere om implementering af *Guidet fælleslæsning* i folkeskolen, for på den måde at fremme læselysten blandt folkeskoleelever. Dette er Læseforeningen gået sammen med VIA, Børn & unge, Aarhus Kommune og Skovvangsskolen om at udforske gennem en elevbaseret model for fælleslæsning (Læseforeningen(F)). Forskningsprojektet er fortsat i gang og følges desuden af Thomas Illum Hansen (Ibid.). Jeg tror på, at en interessebaseret læsning, hvor børn præsenteres for flere genrer og har større adgang til de emner, som interesserer dem, øger læselysten hos børn. Dette bekræftes af Bogpanelets rapport fra 2021 som viste, at drenges læselyst kan øges gennem læsning af action og fantasy (Hansen m.fl. 2022). Dertil kommer det også, at en ny international undersøgelse viser, at danske børn i 4. klasse er blevet dårligere til at læse, og forskellen mellem stærke og svage læsere er vokset siden 2016 (uvm.dk 2023). Hvilket tyder på, at læsning i folkeskolerne skal gentænkes og der skal findes andre og mere motiverende former for læsning til børnene. I finansloven fra 2021 blev der afsat 25 millioner kroner til at styrke børns møde med litteraturen gennem puljen BOGglad, hvor biblioteker og kommuner har kunnet søge om bogsamlinger til SFO'er, dagtilbud og klubber (Kulturministeriet 2023). I april 2023 kom evalueringen af dette, som konkluderer, at litteraturen i højere grad er blevet en del af børnenes hverdag, at 94% kan se tegn på ændret adfærd hos personalet, og det tværfaglige samarbejde om børns læseglæde er styrket (Ibid.). Sådan et tværfagligt samarbejde kunne Læseforeningen være en del af gennem deres indsatsområde familie & læring eller gennem ovenstående projekt, om *Guidet fælleslæsning* i folkeskolen. En mulighed er, at Læseforeningen er med til at søsætte aktiviteter i skolerne og psykiatrien, hvorefter lærere, kommunen og frivillige i psykiatrien tager over. For Læseforeningen afhænger fremtiden i høj grad af, at der skabes stærke partnerskaber til offentlige og private aktører og en større rekruttering af frivillige. Det kræver at kommunen og staten kan finansiere projekter. Hvis vi ser ind i en fremtid, hvor kulturen i højere grad implementeres som sundhedsfremmende initiativ, er jeg dog ikke i tvivl om, at Læseforeningen vil

finde sin plads i dette og på den måde tilbyde alternativer til nuværende metoder i sundhedsvæsenet og skolevæsenet gennem tværfaglige samarbejder.

6. KONKLUSION

I dette speciale har jeg undersøgt unges deltagelse i et læsende fællesskab. Undersøgelsen er baseret på en læsegruppe der udspringer fra Læseforeningens projekt *En plads i litteraturen*. Specialet har undersøgt bevæggrundene for de 18-35-års deltagelse samt effekterne af det læsende fællesskab. Specialet har ligeledes diskuteret kultur som sundhedsfremmende initiativ og belyst strategier samt paradokser i Læseforeningens kulturformidlingsindsats. Specialet har vist, at deltagerne i min egen læsegruppe har oplevet gavnlige effekter af deres deltagelse. Interessecællesskabet har været et "særligt fællesskab", hvor skønlitteraturen, og ikke roller og identitet, er centrum for samtalen. Dette sker gennem metoden *Guidet fælleslæsning*, hvor læseguiden læser højt og efterfølgende indleder en samtale med deltagerne med udgangspunkt i dagens tekster. Læsegruppen er et sted, hvor deltagerne mødes med andre om en fælles interesse. Her nedbrydes en skam over at læse skønlitteratur, som de oplever uden for læsegruppen. Dette sker i forlængelse af, at deltagerne ikke kender hinanden privat, og der skabes et særligt rum mellem deltagerne og læseguiden. Deltagelsen i læsecællesskabet har også vist sig at have mentale effekter i form af mindsket stress og ensomhed i ellers ensomme perioder af deltagerens liv. Undersøgelsen viser ligeledes, at selvom man ikke kommer fra en baggrund med læsning, kan læsegrupper være en måde at møde litteraturen med et fælles udgangspunkt for samtale. Deltagerne i læsegruppen har ligeledes fundet skønlitteraturen relevant for dem selv og målgruppen. Skønlitteraturen har fokuseret på dansk skønlitteratur, der har motiveret deltagerne til yderligere læsning, men også vakt genkendelighed, givet dem ny viden og givet deltagerne en større forståelse for andre tænkemåder.

Den afsluttende diskussion har vist, at Læseforeningen arbejder med et demokratisk deltagelsesbegreb, hvor formidlingen handler om at aktivere brugeren. Der ses fortsat en social skævhed i interessen for kultur, hvorfor det, trods tanken om litteratur for alle, ikke altid lykkedes at inkludere alle i fællesskabet. Samtidig er deltagelse i dag i høj grad motiveret af økonomi og socialpolitik. Her er der tale om problematikker, som skriver sig ind i en større diskussion af

kulturbrug og deltagelse. Det betyder, at Læseforeningen er afhængig af bevillinger og stærke samarbejder, som kræver (en særlig) dokumentation for videreførelsen og forankringen af projekter. Man kan ikke forestille sig, at det pludselig viser sig at være dårligt for deltagerne at læse litteratur sammen. Refleksionen over Læseforeningens arbejde i fremtiden peger på et styrket tværfagligt samarbejde mellem foreningen og private såvel som offentlige aktører. Samtidig arbejdes der med en højere grad af indflydelse for de frivillige. En styrket indsats i psykiatrien gennem *Empowerment* og en fortsættelse af foreningens projekt om implementering af *Guidet fælleslæsning* i folkeskolerne, ser jeg som to bud på, hvordan foreningen fremadrettet kan arbejde med kultur som sundhedsfremmende initiativ. Sådanne initiativer kræver, at foreningen modtager større bevillinger og styrker arbejdet med at forankre projekterne, så projekterne ikke, som det er nu, oftest har en slutdato.

REFERENCER

Litteratur

Balling, Gitte (2021): *Kulturformidling – Teoretiske begreber, historiske perspektiver og kulturpolitiske rammer*. Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Bogpanelet (2022): *Bogen og litteraturens vilkår 2022 – Bogpanelets årsrapport*. Bogpanelet, Kulturministeriet.

Bolt, Mikkel m.fl. (2014): "Forord". *Kultur & Klasse*, 118, 42.

Bruselius-Jensen, Maria m.fl. (2003): *Fællesskaber i ungdomslivet – Når de gør godt, og når de gør ondt*. Aalborg Universitetsforlag. Ungdomsliv nr. 13.

Baarts, Charlotte (2010): "Autoetnografi" i *Kvalitative metoder – en grundbog* (Red. Svend Brinkmann & Lene Tanggaard). Hans Reitzels Forlag, København.

Carlsen, Dorthe & Thomas Illum Hansen (2013): *Danskfagets didaktik: tekstkompetencer og dannelse*. Klim, Aarhus.

Charon, Rita (2017): *The Principles and Practice and Narrative Medicine* (m.fl.). Oxford University Press, New York.

Christiansen, Charlotte Etrup & Anne Line Dalsgård (2021): "The Day We Were Dogs: Mental Vulnerability, Shared Reading, and Moments of Transformation". *Ethos*, 49, 3, *Transformative Experience*. Pp. 237-376.

Eriksson, Birgit (2014): "Mellem kommunikation og kreativitet – deltagelse som æstetikens missing link?". *Kultur & Klasse*, 118, 42.

Eriksson, Birgit m.fl. (2019): *Kultur, kunst og deltagelse*. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus N.

Felski, Rita (2020): *Hooked - Art and Attachment*. The University of Chicago Press, Chicago.

Felski, Rita (2008): *Uses of Literature*, John Wiley And Sons Ltd, New Jersey, USA.

Handesten, Lars (2018): *Litteraturen rundt – Aktører i det litterære felt*. Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Handesten, Lars (2022): "Litterær underholdning". *Passage*, 37, 3.

Hansen, Stine Reinholdt m.fl. (2022): *Børn og unges læsning 2021*. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.

Ingemann, Jan Holm m.fl. (2022): *Kvalitative undersøgelser i praksis – viden om mennesker og samfund*. 2. udgave. Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Jensen, Anita (2017): *Kultur og sundhed*. Turbine Akademisk, Aarhus C.

Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2015): *Interview – Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. 3. udgave. Hans Reitzels Forlag, København.

Kulturministeriet (2023): *Evaluering af BOGglad*. Center for Kunst og Biblioteker, Litteratur og Biblioteker.

Ladegaard, Nicolai (u.å.): *En plads i litteraturen – Læsegrupper for unge studerende for at modvirke stress, ensomhed og mindske frafald*.

Ladegaard, Nicolai Lund & Mette Steenberg (2017) "Guidet fælleslæsning: litterær-æstetisk sundhedsfremme" i *Kultur og sundhed*. Anita Jensen (red.). Turbine Akademisk, Aarhus C.

Lasgaard, Mathias m.fl. (2019): *Ensomhed blandt unge*. DEFACTUM, Region Midtjylland.

Lind, Hans (2022): "Litterært feltarbejde: En brugsanvisning" i *Hvordan lærer forfattere at læse?*
Ph.d.-afhandling, Institut for Kommunikation og kultur, Aarhus Universitet.

Læseforeningen (2022): *Kursus i metoden guidet fælleslæsning*. Læseforeningen, Aarhus C.

Mai, Anne-Marie (2019): *Litteratur i brug*. Spring, Hellerup.

Michelsen, Jimmi m.fl. (2021): *Pejlemærker i aktuel forskning om læsning*. Bogpanelet,
Kulturministeriet.

Schmidt, Johanne Gormsen (2022): *Vilkårene for oversat litteratur i Danmark – med fokus på
oversættelser til dansk gennem de sidste 10 år*. Bogpanelet, Kulturministeriet.

Scott, Anne Sørensen & Hjørdis Brandrup Kortbek (2018): *Deltagelse som kunst- og
kulturformidling*. Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Skardhamar, Anne-Kari (2001): *Litteraturundervisning – teori og praksis*. Gyldendal, København.

Skjerdingsstad, Kjell Ivar m.fl. (2022): *Shared Reading i Skandinavia – Forskning og praksis*. ABM-
media AS. Oslo.

Steenberg, Mette (2013) "Litteratur som behandling eller æstetisk praksis?" i *Månedsskrift for
almen praksis*. Oktober 13.

Sundhedsstyrelsen (2022): *Danskernes sundhed – Den nationale sundhedsprofil 2021*.
Sundhedsstyrelsen, København.

Rasmussen, Anders Juhl (2017): "Litteraturens potentiale: Peter Seebergs "Patienten" læst som en sygdomsfortælling" i *Passage* Årgang 32 nr. 78.

Rasmussen, Bjørn (2011): *Huden er det elastiske hylster der omgiver hele legemet*. Gyldendal, København.

Rasmussen, Casper Hvenegaard (2020): *Formidlingsstrategier – En grundbog om kulturinstitutionernes formidling*. Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Rosenblatt, Louise M. (2004): "The Transactional Theory of Reading and Writing". *Theoretical Models and Processes of Reading*, Robert B. Ruddell & Norman J. Unrau. International Reading Association, 48.

Uddannelses – og Forskningsministeriet (2019): *Uddannelses – og Forskningspolitisk Redegørelse 2019*.

Wenger, Etienne (2004): *Praksisfællesskaber. Læring, mening og identitet*. Hans Reitzels Forlag, København.

Ørmen, Jacob (2023): *Læsning i forandring – Rapport om læsekulturer blandt voksne danskere i 2022*. Bogpanelet, Kulturministeriet.

Hjemmesider

Altinget.dk A: "Forskere og direktør i modsvar: Kunsten gør, at man kan være mere end sin lidelse" på: <https://www.alinget.dk/sundhed/artikel/forskere-i-modsvar-kunsten-goer-at-man-kan-vaere-mere-end-sin-lidelse> 15/4-2023.

Altinget.dk B: "Nej, Jakon Engel-Schmidt. Man bliver ikke nødvendigvis rask af at skrive og læse lyrik" på: <https://www.alinget.dk/kultur/artikel/forskere-ved-vi-at-man-bliver-rask-af-at-skrive-og-laese-lyrik> 15/4-2023.

Arts.au.dk: "Forsknings Samarbejder om kultur og sundhed på Arts" på:

<https://arts.au.dk/samarbejde/samarbejde-med-forskere/kulturogsundhed> 3/9-2023.

Benjaminsen, Lars (2022): "Flere danskere står på kanten af samfundets fællesskaber" på:

<https://www.vive.dk/da/nyheder/2022/flere-danskere-staar-paa-kanten-af-samfundets-faellesskaber/> 9/1-2023.

Baastrup, Simon (2023): "Oversat i navlepilleriets tid" på: <https://www.weekendavisen.dk/2023-9/boeger/oversat-i-navlepilleriets-tid> 3/4-2023.

Engel-Schmidt, Jakob (2023) "Kulturminister erkender kulturpolitisk naivitet gennem mange år: Du kan slå folk ihjel bare ved at dræbe dets åndsliv" på:

<https://www.berlingske.dk/kronikker/kulturminister-erkender-kulturpolitisk-naivitet-gennem-mange-aar-du-kan> 20/5-2023.

Forsberg, Helene (2023): LinkedInprofil: https://www.linkedin.com/posts/helene-forsberg-9382316a_i-dag-var-vi-en-tur-p%C3%A5-borgen-for-at-sl%C3%A5-activity-7057353245756678144-Qq9D?utm_source=share&utm_medium=member_desktop 3/5-2023.

Frederiksen, Mette (2023): *Statsminister Mette Frederiksens nytårstale 1. januar 2023*. På:

<https://www.stm.dk/statsministeren/nytaarstaler-siden-1940/mette-frederiksens-nytaarstale-1-januar-2023/> 2/1-2023.

Good Tape: *Mygoodtape.com*. På: <https://www.mygoodtape.com/> 24/1-2023.

Handesten, Lars (2022): "Litterær underholdning" i *Passage – Tidsskrift for litteratur og kritik*, 37 nr. 3, 1-24. På: <https://tidsskrift.dk/passage/article/view/134672> 28/2-2023.

Hessellund, Birgit & Martin Zerlang (2022): "magisk realisme" på:

https://denstoredanske.lex.dk/magisk_realisme_-_kunstretning 9/5-2023.

KoSA: "Kultur & Sundhedsplan for Aarhus" på: <https://kulturogsundhed.aarhus.dk/> 11/4-2023.

Kulturministeriet (2023): "Finansloven skal sikre medaljer om mere kultur til hele Danmark" på:

<https://kum.dk/aktuelt/nyheder/finansloven-skal-sikre-medaljer-og-mere-kultur-til-hele-danmark>
26/4-2023.

Laraignou, Anders Simmelkiær (2021): "Ny rapport: Aktuel forskning i litterær læsning" på:

<https://www.videnomlaesning.dk/aktuelt/nyheder/2021/ny-rapport-aktuel-forskning-i-litteraer-laesning/> 5/2-2023.

Lind, Hans (2020): "Der er hjælp at hente i litteraturen" på:

<https://atlasmag.dk/kultur/b%C3%B8ger/der-er-hj%C3%A6lp-hente-i-litteraturen> 7/5-2023.

Lützen, Peter Heller (2018): "Tidligere læsere. Hvad ved vi om børn, der kan læse inden

skolestart?" på: [https://www.videnomlaesning.dk/viden-og-](https://www.videnomlaesning.dk/viden-og-vaerktoej/forskerklummen/2018/tidlige-laesere-hvad-ved-vi-om-boern-der-kan-laese-inden-skolestart/)

[vaerktoej/forskerklummen/2018/tidlige-laesere-hvad-ved-vi-om-boern-der-kan-laese-inden-skolestart/](https://www.videnomlaesning.dk/viden-og-vaerktoej/forskerklummen/2018/tidlige-laesere-hvad-ved-vi-om-boern-der-kan-laese-inden-skolestart/) 7/3-2023.

Læseforeningen(A): <https://www.laeseeforeningen.dk/projekter> 13/1-2023.

Læseforeningen(B): <https://www.laeseeforeningen.dk/en-plads-i-litteraturen> 13/1-2023.

Læseforeningen(C): <https://www.laeseeforeningen.dk/organisation> 16/1-2023.

Læseforeningen(D): <https://www.laeseeforeningen.dk/guidet-faelleslaesning> 16/1-2023.

Læseforeningen(E): <https://www.laeseeforeningen.dk/bliv-samarbejdspartner> 19/1-2023.

Læseforeningen(F): <https://www.laeseeforeningen.dk/nyheder/flles-om-lsning-systematisk-afprvning-af-guidet-flleslsning-i-folkeskolen> 27/4-2023.

Læs for livet: <https://laesforlivet.dk/laesning-mindsker-stress/> 27/3-2023.

Malling, Gitta (2023): "Kommuner vil gerne arbejde tættere sammen med kunsten. Men midlerne til kultur fylder ikke meget på budgetterne" på: <https://jyllands-posten.dk/debat/kronik/ECE15551073/kommuner-vil-gerne-arbejde-taettere-sammen-med-kunsten-men-midlerne-til-kultur-fylder-ikke-meget-paa-budgetterne/> 24/4-2023.

Metodeguiden(A): <https://metodeguiden.au.dk/sampling-revised> 7/3-2023.

Metodeguiden(B): <https://metodeguiden.au.dk/convenience-sample-bekvemmelighedssample> 7/3-2023.

Metodeguiden(C): <https://metodeguiden.au.dk/purposive-sampling-formaalssamling> 7/3-2023.

Pure.au.dk: [https://pure.au.dk/portal/da/persons/nicolai-ladegaard\(4268c899-d4e9-49f2-917d-9d7426381eaa\).html](https://pure.au.dk/portal/da/persons/nicolai-ladegaard(4268c899-d4e9-49f2-917d-9d7426381eaa).html) 19/1-2023.

Rayce, Signe Boe (2023): <https://www.vive.dk/da/udgivelser/digitalt-mediebrugs-betydning-for-sociale-relationer-faellesskaber-og-stress-blandt-unge-18897/> 24/3-2023.

Steenberg, Mette (2023): LinkedInprofil:

https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7061742088391938049?updateEntityUrn=urn%3Ali%3Afs_feedUpdate%3A%28V%2Curn%3Ali%3Aactivity%3A7061742088391938049%29
10/5-2023.

Sundhedsstyrelsen (2023): <https://www.sst.dk/da/nyheder/2023/Sociale-medier-paavirker-unges-sociale-liv-og-trivsel-paa-godt-og-ondt> 24/3-2023.

The Reader(A): <https://www.thereader.org.uk/about-us/our-story/> 16/1-2023.

Uvm.dk (2023): "Ny læseundersøgelse: Særligt de svage læsere er gået tilbage" på:
<https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2023/maj/230515-ny-laeseundersoegelse--saerligt-de-svage-laesere-er-gaaet-tilbage> 21/5-2023.

Vidensportal.dk: <https://vidensportal.dk/voksne/ensomhed/definition> 21/3-2023.